

Konec imperija, a ne zmote

Bilo je 13. maja, na obletnico prvega prikazovanja Device Marije v Fatimi, ko je leta 1981 ob petih popoldne, sredi množice na trgu sv. Petra, Mehmet Ali Agca iz neposredne bližine ustrelil z 9mm avtomatično pištolo Browning na sv. očeta Janeza Pavla II. Izstrelil je več krogel. Dve sta zadeli in ena je za nekaj milimetrov zgrešila žilo aorto, kar bi pomenilo neizogibno in takojšno papežovo smrt. "Ena roka je streljala, druga pa je vodila kroglo", je dejal kasneje papež, ki vidi v atentatu satanov napad na Cerkev, v svoji rešitvi pa Marijino pomoč. Atentator ni ušel, ker ga je zagrabila in s pomočjo množice vernikov držala neka redovnica, ki je stala v bližini. (H. H. 294-296, 304)

Nekaj tednov pred tem dogodkom, 30. marca, sedemdeset dni po prevzemu oblasti kot predsednik Združenih Držav Amerike, je bil zadet od atentatorjeve krogle Ronald Reagan. Krogla, ki jo je izstrelil Hinckly, naj bi se ob zadetku raztreščila, a tega ni storila. Odbila se je od rebra, prebila del pljuč in se ustavila nekaj milimetrov pred srčno mišico. To so ugotovili zdravniki po daljši operaciji, kateri pa so mediji, iz državniških razlogov, zmanjšali pomembnost. Kasneje je pravil Reagan hčerki Patti, da je v bolnišnici, ko ni vedel, ali bo ostal pri življenju ali ne, veliko molil. Najprej je molil le zase, potem pa se je spomnil, da bi bilo prav moliti tudi za atentatorja. Pričel je moliti za oba, kajti "če Bog ljubi mene, mora kljub vsemu imeti rad tudi Johna Hinckleya". (M. T. 8-19)

Leto kasneje, 7. junija 1982, sta se moža, ki sta za las ušla smrti, srečala v Vatikanu. Reagan, prvi predsednik ZDA, ki je obiskal svetega očeta, je pričel pogovor s tem, da je

pokazal na Peruginovo sliko Vstajenja, ki je visela na steni in rekel papežu, da se mu zdi zelo primerna za to priložnost. Poudaril je, da sta bila oba nedolgo tega na robu smrti, oba naj bi spravila s sveta morilčeva roka in da ju je Bog ohranil pri življenju gotovo z nekim posebnim namenom. Janez Pavel II. mu je pritrdil. (V. 107)

Ob pregledu dogodkov zadnjih desetletij lahko trdimo, da se je v času obeh ponesrečenih atentatov porajalo novo zgodovinsko obdobje. Dober mesec po napadu na svetega očeta, ob petih popoldne, ob isti uri kot je turški terorist izstrelil orožje na trgu sv. Petra, je pričela obiskovati skupino otrok v neznani hercegovski vasici imenovani Medjugorje, Ona, kateri je pripisoval papež svojo rešitev. Tega leta so se pričeli premiki, ki so deset let kasneje privedli do propada komunističnih režimov, razpada sovjetskega imperija, pa tudi do slovenske državne samostojnosti.

Papežev življenjepis, ki sta ga pod naslovom "His Holiness" (Njegova svetost) napisala znana časnika Karl Bernstein in Marco Politi, in zunanjepolitična študija Reaganove vlade izpod peresa Petra Schweizerja z naslovom "Victory" (Zmaga), se v marsičem dopolnjujeta. Iz prve od navedenih knjig bom kratko povzel poleg obrisa papeževe osebnosti nekaj njegovih posegov, ki so zapustili sled v cerkveni in svetni zgodovini te dobe. Na podlagi druge pa bom skušal podati ozadje političnih odločitev, ki so pomagale pri rušenju železne zavese in berlinskega zidu.

Citati se nanašajo na naslednje knjižne izdaje:

(H. H.) Carl Bernstein & Marco Politi, "His Holiness", zal. Doubleday, New York, 1996;

(M.T.) Nancy Reagan, "My turn", zal. Random House, New York, 1989;

(V.) Peter Schweizer, "Victory", zal. The Atlantic Monthly Press, 1994.

1. Njegova svetost

Daljna priprava

O mladih letih Karla Wojtyła je v omenjenem življenjepis napisanih veliko zanimivih strani, ki skušajo pojasniti osebnost, ki je rasla iz mladega poljskega fantiča. Zgodnja izguba matere, brata in končno tudi očeta je važen podatek, ki pa ne razloži dveh lastnosti, ki ju avtorja omenjata, kot posebnosti mladega fanta. Karl Wojtyła je že v mladih letih veliko molil, opravljal je pobožnost prvih petkov, hodil k sveti maši tudi med tednom, pa živel čisto, vzdržno življenje. Medsebojna povezanost molitve in čistosti bo, prej kot piscema, razumljiva katoliškemu bralcu.

Življenjepis omenja, da v času španske državljanske vojne simpatije bodočega papeža niso bile na strani republikancev, ki so pobijali duhovnike in redovnike. Mladi Karl je bil naklonjen generalu Francu, a ni bil, ugotavljata avtorja, antisemit. Dognala sta, da je v njegovem rojstnem mestu Wadowice živelo precej židovskih družin in da je imel bodoči papež med mladostnimi prijatelji in prijateljicami tudi Jude.

Vojna, nemško-sovjetski vdor, poraz poljske vojske, nacistična zasedba domačega kraja, so naredile na mladega, za umetnost, predvsem pa za vse poljsko in katoliško navdušenega Karla močan vtis. Vendar se pod okupacijo ni pridružil raznim podtalnim odporiškim gibanjem, temveč skupini živega rožnega venca. Petnajst skrivnosti rožnega venca naj bi bilo utelešenih v petnajstih mladih možeh, ki so ob dnevni molitvi sklenili slediti Kristusovi zapovedi "Ijubiti Boga in bližnjega". (H. H. 51) Vodja in gibalno te skupine, ki je vztrajno rasla, ni bil kak duhovnik, temveč krojač Jan Tyranowski, o katerem je

Wojtyła kasneje kot papež rekel, da je bil "eden od tistih nepoznatih svetnikov, ki svetijo ... v globinah, v katerih navadno kraljuje tema" (H. H. 52). Kot vsi člani živega rožnega venca je tudi Karl obiskoval tega globoko vernega moža vsak teden v njegovi delavnici. Med šivalnimi stroji in kupi knjig so potekali duhovni razgovori. Tyranowski je bil nekaj časa Karlov duhovni vodja. Usmerjal ga je v branje teoloških knjig in ga vzpodbujal k študiju spisov sv. Janeza od Križa in sv. Terezije Avilske. "Uporabiti vsak trenutek dneva", je bilo eno od vodil, ki jih je sprejel od svojega laičnega duhovnega vodnika mladi Wojtyła, ki se je medtem že vpisal na podtalno univerzo, kajti uradno so okupacijske oblasti zaprle.

Oktobra 1942 se je Karl Wojtyła odločil in vstopil v podtalno semenišče, ki je delovalo pod okriljem krakowskega nadškofa Adama Sapiehe. Da ne bi bil odgnan na prisilno delo v Nemčijo, je poiskal zaposlitev kot delavec v bližnji kemični tovarni, ki je delala za vojno industrijo. Tako je ob ročnem delu lahko opravljal svoje semeniške študije in poglobljaj pod škofovim vodstvom duhovno življenje. Večji del bogoslovja je opravil v času nemške zasedbe. V duhovnika je bil posvečen 1. novembra 1946, to je po "osvoboditvi", kot so nekateri imenovali sovjetsko zasedbo in pričetek komunističnega totalitarnega režima, tudi na Poljskem.

Po dveh letih bivanja v Rimu, kamor so ga predstojniki poslali študirat in kjer se je, kot pišeta njegova biografata, poglobljaj predvsem v spise sv. Tomaža Akvinca in španskih mistikov, se je duhovnik Wojtyła vrnil na Poljsko, ki je bila trdno v rokah komunističnih oblasti. Kljub temu je kot mlad kaplan zbiral mladino in pridno študiral Marxa, Lenina, Stalina in druge marksistične avtorje, kajti "če hočeš poznati sovražnika, moraš vedeti, kaj ta misli." Mladim, ki so imeli težave, ker jih je zalezovala in zasliševala tajna po-

licija, je svetoval, naj jim povedo vse, kar vedo, ker ne delajo nič slabega, da pa morajo biti pripravljeni marsikaj potrpeti. Tolžil jih je z mislijo, da bodo komunisti prej ali slej "končali sami sebe". (H. H. 77)

Bližnja priprava

Marca 1949 je naškof Sapieha premestil kaplana Wojtyło v krakovsko župnijo sv. Florjana, kjer se je zbirala univerzitetna mladina. To je bila dobra šola za kasnejšega papeža, ki je precejšen del svojih naporov posvetil prav vprašanjem, ki tarejo mlade. Spolni odnosi, čistost in priprava na zakon so postajali središčna tematika, s katero so se mladi obračali na svojega kaplana. Med njimi je mladi duhovnik razvil misel, ki odmeva iz kasnejših enciklik, da zakon ni le pogodba, marveč predvsem poklic, božji klic, podobno kot je poklic odločitev za duhovski ali redovniški stan. (H. H. 80)

Oktobra 1954 je poljska vlada zaprla vse teološke fakultete razen Katoliške Univerze v Lublinu. Ta je postala edina katoliška univerza na področju, ki so ga obvladovali komunisti od železne zavesa na zahodu, pa do obale rdeče Kitajske. Na tej univerzi je bodoči papež učil etiko in filozofijo, hkrati pa je s premostitvijo prišel v neposredno cerkveno območje poljskega primasa kardinala Stefana Wyszyńskiego. Ta je bil takrat in še dolga leta do svoje smrti, ne le prvak katoliške cerkve na Poljskem, temveč tudi od ljudstva sprejeti voditelj tistega dela Poljakov, ki niso priznavali legitimnosti komunističnih oblastnikov in predstavnikov sovjetskega imperija.

Vendar odnosi med kardinalom in mladim profesorjem Wojtyło niso bili najboljši. Bila sta si različna po značaju, pa tudi po načinu delovanja. Če je bil prvi ljudski voditelj, se je drugi raje gibal v krogu mladih, predvsem pa med izobraženci. Primas je bil spreten politik, mladi profesor pa človek na-

čel in idej. Medtem ko je bil kardinal skoraj neprestano v odprtem konfliktu s komunističnimi oblastmi in je moral zato prestat tri leta zapora, se je Wojtyła loteval rušenja komunizma drugače. Prepričan je bil, da je globok in temeljit študij izhodišče vsakega uspešnega dela in da je treba komunistični sistem pričeti rušiti na filozofskem polju, z izostritvijo krščanske filozofije. Deloval je v krogu profesorjev lublinske univerze, ki so pod vodstvom dekana filozofske fakultete Klinowskega, razumevali svojo službo narodu in Cerkvi na podoben način.

Ko je bil leta 1958 Wojtyła imenovan za pomožnega škofa, se to ni zgodilo na predlog Wyszyńskiego, temveč neposredno na prošnjo Sapiehovega naslednika krakovskega nadškofa Baziaka, katero je Pij XII. sprejel. Bilo je prvič, da papež pri takem imenovanju ni upošteval mnenja poljskega primasa. (H. H. 88, 99)

To seveda ni povečalo kardinalove naklonjenosti do mladega Wojtyły. Ko je bil leta 1962 drugi vatikanski cerkveni zbor že v teku, je umrl nadškof Baziak. Pri imenovanju naslovnih škofov je veljal na Poljskem, po tedaj že ustaljenem dogovoru z vlado, naslednji postopek: kardinal primas je predlagal papežu tri kandidate, ko je ta listo odobril, jo je primas predložil še v odobritev vladi, ki si je pridržala pravico veta.

Wyszynski je predložil prvo listo kandidatov za novega krakovskega nadškofa, na kateri ni bilo pomožnega škofa Wojtyły najprej papežu, nato pa poljski vladi. Ta je listo v celoti zavrnila. Podobno usodo je doživela druga lista z imeni treh kandidatov, ki jo je pripravil kardinal in v kateri ponovno ni bil vključen krakowski pomožni škof. Tako je šele po zavrnitvi šestih kandidatov kardinal vključil v tretjo listo tudi Karla Wojtyło. Tudi ta lista je bila potrjena v Rimu in med kandidati je poljska vlada odobrila, kot najmanj nevarnega prav Wojtyło. Tako sta se pri tem imenovanju nekako strinjali obe mnenji, kardinal ga je imel

za najmanj primerne od kandidatov in ga je zato predlagal šele, ko ni uspel s šestimi, za katere je sodil, da so za tako odgovorno mesto bolj zreli, vlada pa ga je potrdila iz istih razlogov. (H. H. 100) Obe oblasti, cerkvena in svetna, sta se enako motili.

Novi krakowski nadškof je prejel od svetega očeta imenovanje 30. decembra leta 1963. Karl Wojtyła je postal tako naslednik sv. Stanislava, ki je pred stoletji na istem škofovskem prestolu dočakal mučeniško smrt.

Cerkveni zbor

Papež Janez XXIII. je v začetku leta 1959 sklical vesoljni cerkveni zbor, ki ga poznamo pod imenom "drugi vatikanski". Na zasedanje je bil povabljen med 2594. katoliškimi škofi vsega sveta tudi pomožni škof krakovske nadškofije Karol Wojtyła. Bil je med najmlajšimi, saj je bil posvečen komaj nekaj mesecev prej. Vendar je pomembno, da je kasnejši papež prisostvoval vsem koncilskim zasedanjem in da je postajal med koncilskimi očeti vidna in končno tudi upoštevana osebnost. Čeprav mlad, je zaradi svoje izobrazbe in obvladanja jezikov postal kmalu glasnik poljskih škofov na koncilu in je zastopal stališča poljske cerkve v razgovorih z nemškimi in francoskimi kolegi. (H. H. 99)

Po smrti Janeza XXIII. je bil izvoljen kot Petrov naslednik Pavel VI. Ta je postal pozoren na novega krakovskega nadškofa. Ob slovesu, decembra 1965, po zadnjem zasedanju koncila, mu je simbolično podaril kamen iz razvalin stare vatikanske bazilike z namenom, da naj služi za temeljni kamen cerkve, ki jo je Wojtyła nameraval zgraditi v nekem krakovskem predmestju.

Od takrat so postajali stiki med močno preizkušanim papežem in ognjevitim krakovskim nadškofom vedno tesnejši in zaupnejši. Tudi kardinal Wyszynski ga je pričrnil ceniti, medtem ko so komunistične oblasti razočarane ugotavljale, da se skriva za njegovim

prijaznim nastopom močna, nič kaj boječa osebnost. Leta 1967, poljska vlada Wyszynskemu ni hotela dati dovoljenja, da bi odšel na škofovsko sinodo v Rim, medtem ko ga je brez težav izstavila naškofu Wojtyli z namenom, oslabiti avtoriteto prvega in vnesti spor v vodstvo poljske Cerkve. Vendar se Wojtyła ni pustil izigrati. Iz solidarnosti do kardinala in primasa Poljske je dovoljenje zavrnil in tudi on ostal doma. Wyszynski tega ni pozabil. Uvidel je, da ima v mladem krakovskem nadškofu brezpogojno oporo.

Tudi kardinalova bojazen, da bi nadškof Wojtyła, ki je med koncilskimi očeti veljal za "naprednega", medtem ko so imeli Wyszynskega evropski kolegi za "konzervativnega", uvajal v poljski Cerkvi kake pre nagljene reforme, je bila odveč. Krakovski nadškof je jemal koncilске dokumente resno in jih je vključeval v svojo katehezo. Ni bil pa naklonjen raznim "pokoncilskim diskusijam", ki so postajale takrat marsikje moderne. Zanj je bil koncil potreben korak na dolgi poti katoliške Cerkve, ni pa gledal v njem pričetka kake "nove" dobe, temveč le novo potrdilo Kristusovega nauka. Tako je tudi kardinal primas Štefan Wyszynski z zadovoljstvom sprejel odločitev Pavla VI., ko je podelil kardinalsko čast Wojtyli, ki je tedaj dopolnil komaj sedeminštirideset let.

Papež Pavel VI. je prejel nepričakovano podporo krakovskega nadškofa na področju, kjer se je čutil v zadnjih letih papeževanja najbolj osamljenega. Pritisk nekaterih cerkvenih krogov, naj bi papež odobril kontrolo rojstev tudi z umetnimi sredstvi, je postajal vedno večji. Na Poljskem je Wojtyła nekako v istem času objavil o tej temi knjigo *Ljubezen in odgovornost*, v kateri razlaga, da pomeni umetno preprečevanje rodovitnosti razvrednotenje ljubezni in spolnih odnosov. Kasneje je imenoval posebno škofijsko komisijo za raziskavo teh vprašanj, v kateri so sodelovali laiki in duhovniki. Njene izsledke,

dopolnjene s svojimi študijami, je zbral v obširnem dokumentu, ki ga je poslal naravnost papežu. Pomoč je prišla v pravem času. Pavel VI., ki je nameraval izdati okrožnico *Humanae vitae*, pa je zaradi hudega nasprotovanja z njo odlašal, se je po branju Wojtylove študije in ob izsledkih omenjene komisije odločil. Že zasnovano okrožnico je dopolnil z mislimi, ki jih je posredoval krakovski nadškof in jo julija 1968 izročil javnosti. Cerkevni nauk o tem tako perečem vprašanju je bil ponovno jasno izpovedan. Kot je znano, je okrožnica vzbudila mnogo nasprotovanj. Pavel VI. je postal vedno bolj osamljen, a prav to ga je še tesneje povežalo s kardinalom Wojtylo.

Na svetovnem odru

Naklonjenost mlademu poljskemu kardinalu je izkazal Pavel VI. na poseben način. Leta 1976 je povabil že bolehnega papeža Wojtylo, naj bi imel duhovne vaje za člane vatikanske kurije in za papeževe ožje sodelavce. To je bila naloga, ki so jo papeži zaupali navadno teologom ali redovnikom, ne pa razmeroma mladim kardinalom, posebno še, ker so take duhovne vaje poslušali tudi sami, čeprav v posebnem prostoru, ločeni od ostalih. To je bila izredna odgovornost za poljskega kardinala, kateremu je sveti oče svetoval, naj ima razmišljanja v italijanskem jeziku in ne v tradicionalni latinščini.

Nemška umetnost 18. stoletja: **kelih**
(muzej v Münchnu), Nemčija.

Karl Wojtyła se je v kratkem času, ki ga je imel na razpolago, dobro pripravil na to preizkušnjo. Zaprl se je v nek samostan sredi gora in pripravljala duhovne misli, ki naj bi bile v skladu s potrebami duš, ki ga bodo poslušale pa tudi s težavami Cerkve in sveta, ki so ga prav tedaj pretresale težke krize.

Dobro leto prej je nekoč katoliška in Cerkvi vdana Italija z referendumom izglasovala legalizacijo ločitve zakona, na volitvah pa se je komunistična partija izredno okrepila. Na Portugalskem je prevzela oblast levčarska vojaška junta, v Grčiji so zmagali na volitvah močno levo usmerjeni socialisti, Američani so izgubili vojno v Vietnamu in komunistična vlada v Hanoiu je raztegnila vpliv Sovjetske Zveze do južnih morij. V Latinski Ameriki so se katoliški pripadniki teologije osvoboditve povezovali s komunisti in pripravljali po kubanskem vzorcu vstajo po vsej celini. Nekdanji portugalski koloniji Angola in Mozambik sta pričenjali krvavo pot v smeri marksizma. V Cerkev je vdiral duh odkrite nevere in nezaupanja do papeža. V teh razmerah je kardinal Wojtyła govoril vatikanskemu kleru o moči vere in ljubezni. "Človek naj poskuša podarjati več ljubezni, kot jo prejme ..." je bila misel, ki jo je razumel vsak poslušalec in ob njej lahko začutil, da gre za osebni izziv. Pavel VI. je bil z duhovnimi vajami več kot zadovoljen, bil je ganjen. (H. H. 120)

Po teh duhovnih vajah, ki so prevzele utrjene in marsičesa vajene člane kurije, so pričeli gledati nekateri v mlademu kardinalu enega od možnih kandidatov za naslednika Pavla VI. A papež je izkazal naklonjenost tudi Albinu Lucianu, beneškemu patriarhu, kateremu je podaril svojo papeško štolo pred očmi navdušene množice. Gledano iz časovne perspektive bi lahko rekli, da je Pavel VI. odločujoče pripomogel k izvolitvi dveh naslednikov: Janeza Pavla I. in Janeza Pavla II..

Medtem je na Poljskem vrelo. Čeprav je kot nadškof in kasneje kot kardinal Wojtyła vztrajal na tem, da se noče spuščati v politične probleme, so ga spomladi leta 1968 študentovski nemiri naravnost prisilili, da je moral v obrambo študentov zavzeti tudi politična stališča. Dve leti kasneje je vlada zatrla delavske nemire v pristaniških mestih s tanki in s tem moralno prisilila Wojtylo, da se je javno zavzel za trpeče in preganjane, "ne iz političnih nagibov, marveč iz krščanske ljubezni in solidarnosti."

Ko je uvidel, da svojega pastirskega poslanstva v danih okoliščinah ne more ločiti od političnega dela, se je kardinal Wojtyła lotil tudi te naloge z vso resnostjo. Pričel je z rednimi sestanki z izobraženci vseh vrst, od zgodovinarjev in matematikov do časnikaarjev, pisateljev in filozofov. Prav tako pa je imel stalno odprta vrata za vse duhovnike svoje nadškofije, posebno še za župnike, kar mu je omogočalo, da je poznal duhovne potrebe vernikov pa tudi čutenje vseh plasti v narodu. Z rednim, skoraj dnevnim obiskovanjem župnij, ki je bilo del njegove škofovske pastoralne prakse, je obdržal stik s svojo čredo tudi v natežjih časih.

Ko je po daljšem bolehanju umrl papež Pavel VI. je tudi kardinal Wojtyła odpotoval na konklave v Rim. Z izvolitvijo beneškega patriarha Albina Luciana, ki je zasedel Petrov prestol z imenom Janez Pavel I., se je zdelo, da so kardinali za dolgo opravili svojo volilno nalogo. Pa ni bilo tako. Nenadna papeževa smrt, 29. septembra 1978, jih je dober mesec kasneje znova priklicala v Vatikan.

Že v konklavah, kjer je bil izvoljen papež Janez Pavel I., je dobil kardinal Wojtyła devet glasov. Zato je bilo jasno njemu in drugim, da prihaja zdaj na podobno zasedanje kot eden od možnih kandidatov, pa naj to hoče ali noče. Znano je bilo tudi, da se bodo italijanski kardinali težko zedinili okrog last-

nega kandidata ter da imajo kardinali, ki zavzemajo skrajna stališča, bodisi v "napredni" bodisi v "konzervativni" smeri, malo upanja na širšo podporo kardinalskega zbora. Obe smeri sta si nasprotovali predvsem po stopnji odprtosti do vprašanj, kot so reforme v liturgiji, svoboda glede teoloških teorij, iskanje skupnih točk z drugimi verstvi, možnost odkritega dialoga z marksisti, odprtost do modernega sveta. Na ta vprašanja so gledali takrat kot tudi danes nekateri z večjim, drugi z manjšim optimizmom. Cerkev je namreč poklicana, da pokristjani svet, a hkrati mora biti previdna, da se ne pozunanji in ne poplitvi ali kar bi bilo še usodnejše, da dopusti nejasnosti v nauku, ki ji je bil zaupan.

Nekaj ur preden je stopilo III kardinalov volilcev, 14. oktobra 1978 popoldne, skozi vrata v konklave, je kardinal Wojtyła naredil dva obiska. Prvi je bil namenjen k bolniški postelji dobrega znanca škofa Deskurja, Poljaka, ki je bil že leta član rimske kurije in ki je zadnje tedne rad omenjal svojega rojaka kot primerne papeškega kandidata. Drugi obisk pa je veljal tihi molitvi na grobu tedaj še ne blaženega Jožefa Marije Belaguerja, ustanovitelja laiške apostolske organizacije Opus Dei. Tu je mladi kardinal v samoti premolil dobro uro, nato pa odšel v baziliko sv. Petra, kjer se je pričenjala maša v čast sv. Duhu in z njo volitve novega papeža.

Kardinali so volili štirikrat dnevno; dvakrat dopoldne in dvakrat popoldne. Skraja so si glasove delili razni italijanski kardinali. Šele pri glasovanju v ponedeljek, 16. oktobra, je dobil kardinal Karl Wojtyła nekaj glasov, a že to je bil znak, da je tekma med italijanskimi kandidati končana in da se bodo zdaj glasovi usmerili drugam. Priče pravijo, da je po popoldanskem glasovanju, kjer je število glasov z njegovim imenom naraslo, Wojtyła odšel v celico kardinala Wyszyńskiego in tam pred svojim predstojnikom pokleknil in jokal. Besede, ki mu jih je izrekel stari

kardinal, niso dopuščale dvoma: "Če te izvolijo, moraš sprejeti. Zaradi Poljske." Še isti dan je devetindevetdeset kardinalov napisalo na glasovalni listek njegovo ime. Papež Janez Pavel II. je bil izvoljen.

Prvo pridigo, ki jo je imel naslednje jutro kot papež, je napisal v latinščini Janez Pavel II. sam. Da bi si sveti oče sam pisal pridige, ni bilo v navadi, a je postala ena od značilnosti novega papeža. Takih novosti je bilo vedno več in postajalo je jasno, da mladi Petrov naslednik dela premišljeno, a samostojno. Na prvi poti v Assisi kot rimski škof je, na primer, molil z verniki za rešitev socialnih in moralnih problemov, ki tarejo italijansko družbo. Ob slovesu je nekdo iz ljudstva zaklical: "Ne pozabite na molčečo Cerkev!" Na to je papež odločno odgovoril: "Ta Cerkev ni več molčeča! Govori z mojim glasom!" Čas je pokazal, da je bila ta trditev več kot le priložnostna domislica poljskega papeža.

Papež

Avtorja papeževe biografije upravičeno poudarjata, da je Karl Wojtyła vedno, pred in po izvolitvi na čelo katoliške Cerkve, dosledno nastopal kot Poljak. (H. H. 186) Tako je, na primer, prosil predsednika Poljske Jablonskega, da je smel tudi kot papež obdržati poljski potni list. Zato ni bil izbrisan iz poljskega volilnega imenika, čeprav je postal suveren vladar druge države in vrhovni pastir Cerkve. Papež je, po besedah omenjenih življenjepiscev, videl v pripadnosti svojem narodu izraz božje Previdnosti.

Čustva do domovine je izrazil novi papež tudi ob srečanju s kardinalom Wyszyńskim. Ko sta se ganjena objela, je zatrdil primasu poljske Cerkve: "Ta poljski papež ne bi sedel na prestolu sv. Petra, če ne bi bilo tvoje vere, ki ni klonila pred zaporom in trpljenjem, če ne bi bilo tvojega junaškega upanja in brezmejnega zaupanja v Mater Cerkev ... Ni mi lahko odpovedati se vrnitvi, ven-

dar če je taka Kristusova volja, jo je treba sprejeti in jaz jo sprejemam. Molim, da bi nas razdalja še bolj povezala. Ne pozabite name v molitvi." Poljski papež je moral skozi preizkušnjo neprostovoljnega zdomstva, ki pomeni za rodoljuba težko in mnogim ne razumljivo trpljenje.

Skrb za Poljsko in za vse narode, ki so bili pod oblastjo komunističnih režimov, je postala ena od vodilnih skrbi Janeza Pavla II. Sodelavcem je povedal, da ima pri delu za javno blaginjo zahteva po človekovi pravici do svobode vesti in do verske svobode absolutno prednost. "Diplomacija je že v redu kot orodje, a njen namen je odpreti vrata Kristusu!" (H. H. 188) Verska svoboda kot posledica širše, politične svobode, spoštovanje človekove osebe, socialna pravičnost na mednarodni ravni, poglobitev vere, upanja in ljubezni v cerkvenem občestvu, so ideje, ki jih je širil sveti oče deloma v govorih, deloma v okrožnicah, vedno pogostejše pa tudi na svojih apostolskih potovanjih.

Prvo potovanje, s katerim je naredil papež mnogo sivih las svojim diplomatskim sodelavcem pa tudi državnikom, ga je vodilo, komaj tri mesece po izvolitvi, v Mehiko. Ne glede na mnenje vatikanskega državnega tajništva je papež obljubil kardinalu Salazarju Lópezu, nadškofu iz Guadalajare, da bo prisostvoval Konferenci latinskoameriških škofov (CELAM) v Puebli. Ko so ga opozorili, da ima Mehika protiklerikalno ustavo in nima niti diplomatskih zvez z Vatikanom, je pokazal za take težave malo zanimanja. Hotel je obiskati svoje brate v škofovski službi, duhovnike in vernike, ne glede na državni protokol. To je bilo za vatikanske diplomate nekaj nezaslišanega, a so se morali prilagoditi volji Petrovega naslednika.

Ob pol osmih zjutraj, 25. januarja 1979, je odletel Janez Pavel II. z letalom Alitalije na svoje prvo medcelinsko potovanje. Spremljala ga je 140 časnika. Večina govorov,

ki naj bi jih imel papež na potovanju, je bila že napisana in prevedena, le glavni govor, namenjen škofom, zbranim v Puebli, je bil še v rokopisu, katerega je papež do zadnjega dopolnjeval in popravljal. Vedel je, da ga čakajo na potovanju težave. Med latinskoameriškim klerom je teologija osvoboditve širila valove dvomov. Hude socialne krivice v skoraj vseh državah latinske Amerike so bile vir nemirov. Vojaške vlade po eni in marksistične po drugi strani so puščale na vsej celine demokraciji kaj malo prostora.

Ko je stopal papež z letala na letališču v Mehiki, ga je čakalo kakih deset tisoč ljudi, brez zastav in zunanjih znakov sprejema. Osemindesetletni poglavar katoliške Cerkve je z gibčnim korakom stopil po stopnicah in poljubil tla mehiške države in ameriške celine. Ko se je zravnal, sta stala pred njim José López Portillo, državni predsednik in njegova žena Carmela. Ker jima ustava ni dovolila, da bi sprejela gosta kot predstavnika države, sta to storila kot zasebnika. (H. H. 202) Po kratkem pozdravu in papeževem prijaznem odgovoru sta se umaknila in pustila prostor predstavnikom Cerkve in ljudstvu, ki se je pričenjalo zgrinjati od vseh strani in spremljalo gosta z rastočim navdušenjem, mimo vseh ustavnih, političnih in diplomatskih pravil.

Na tem potovanju je v šestih dneh s šestindvajsetimi govori, s srečanji z verniki in z neverniki vseh stanov in poklicev, pa z globoko zatopljenostjo v molitev, postavil sveti oče nekaj modela vsem naslednjim potovanjem. Tudi tukaj je našel čas, že drugi dan na ameriških tleh, za svoje poljske rojake. Spomnil jih je, naj bodo – čeprav raztreseni po svetu – povezani s svojo domovino po Cerkvi in po čenstohovski Mariji. Prosil je, naj molijo za "poljskega papeža", da bo mogel postati resnično katoliški, univerzalni papež.

Da vidijo verniki v njem res univerzalnega pastirja, je bilo jasno že naslednje jutro, ko

se je peljal sveti oče v Cerkev naše Gospe v Guadalupi, kjer so ga čakali zbrani škofje latinskoameriške konference. Po uradnih poročilih ge je spremljalo na cestah nad štiri milijone ljudi. Papež iz naroda, ki časti božjo mater pred podobo črne čenstohovske Device, je stopal v svetišče, kjer mehikansko ljudstvo z enako gorečnostjo moli pred črno Marijo v Guadalupi.

Škofovska konferenca v Puebli se je pričela 28. januarja. Poleg papeža, ki je bil na njej kot opazovalec in gost, ji je prisostvovalo 32 kardinalov, 66 nadškofov, 131 škofov, 45 duhovnikov, 51 redovnikov, 4 diakoni in 33 laikov. Brazilski kardinal Alojzij Lorscheiter, ki je nekaj mesecev prej v Rimu podpiral izvolitev Janeza Pavla II., je bil med zbranimi najvidnejši in najvplivnejši pristaš "teologije osvoboditve" in sodelovaja z marksističnimi revolucionarnimi gibanji. A na področju katoliškega nauka Janez Pavel II. ni dopuščal dvomov. Odločno je zavrnil vsako sodelovanje z marksizmom, obsodil nauk o razrednem boju in prikazal Jezusa iz Nazareta kot Odrješnika in ne kot revolucionarja. Po njegovem uvodnem govoru ni bilo dvoma, da je novi papež podkovan v socialnem nauku svojih prednikov in da dobro pozna velike družbene krivice svoje dobe, katerim pa ne išče rešitve s pomočjo marksistične doktrine, temveč le iz vrednot evangelija.

Kasneje je bilo slišati kritike, čes da je bilo ostro stališče Janeza Pavla II. do južnoameriškega marksizma in do teologije osvoboditve nekaka papeževa protiusluga Združenim državam, ki so pomagale pri rušenju komunističnega režima na Poljskem. Ker namiguje v tej smeri proti koncu knjige tudi Bernstein in Politi je primerno poudariti, da papež ni zavzel strogo odklonilnega stališča do omenjenih idejnih tokov šele, ko so se odločile ZDA za rušenje komunističnega režima na Poljskem, temveč že na tem, prvem apostolskem potovanju v Mehiki, pred celotnim ško-

fovskim zborom Latinske Amerike, tri mesece po svoji izvolitvi, ko ni imel še nikakršnih stikov z ameriško vlado.

Res pa je, da je imel Janez Pavel II. dan pred odhodom v Mehiko sestanek s sovjetskim zunanjim ministrom Andrejem Gromikovom, ki je hotel prepričati papeža, da vlada v deželah pod oblastjo komunistične partije verska svoboda. Papeža Gromikove besede niso prepričale. Iz teorije in iz osebne izkušnje je vedel ter vztrajno opozarjal, da komunisti sistematično lažejo, ker ne spoštujejo resnice. (H. H. 195)

Poljska

Po izredno uspelem potovanju v Mehiko se je Janez Pavel II. lotil rednega dela z njemu lastno energijo. Govori, bodisi ob dnevni molitvi angelovega čiščenja z okna v Vatikanu, bodisi na poti ter obširne okrožnice, ki jih je pošiljal med vernike, predstavljajo katehezo, iz katere bo Cerkev lahko še dolgo črpala.

Vendar so papeževa potovanja na Poljsko posebno poglavje njegovega delovanja. Lahko rečemo, da so izraz tistih globokih odločitev, s katerimi je poglavar katoliške Cerkve morda najsilneje posegel v politični potek svetovne zgodovine.

Prvič je stopil Karl Wojtyła kot papež Janez Pavel II. na poljsko zemljo 2. junija leta 1979. Bilo je nekaj minut čez deseto uro zjutraj. Kot mnogo let kasneje v Sloveniji, so tedaj na Poljskem zazvonili zvonovi po vseh cerkvah in zbudili odmev zvonov v Češki in Slovaški, v Vzhodni Nemčiji, Ukrajini in Litvi. Čez noč so izginile iz vidnih mest rdeče partijske zastave in namesto njih je bilo videti le rdeče-bele poljske narodne barve. Samo v Varšavi ga je sprejemalo na cestah nad milijon rojakov.

Ko je stopal ob štirih popoldne s kardinalom Wyszynskim proti velikemu križu, ki so ga postavili ob tej priložnosti na trgu Zma-

Veliki oltar pri Sv. Primožu nad Kamnikom, 1628, Slovenija.

ge, se je papež ustavil in poljubil kamen na grobu Neznane vojaka, ki je spomenik poljske slave. S tem dejanjem je povezal brez besed krščansko vero s tisočletno poljsko zgodovino. Pokazal je, da kot naslednik sv. Petra ostaja Poljak in da, čeprav daleč od domovine, deli usodo s svojimi rojaki. Nato je pričel s sveto mašo pred tristo tisoč verniki. Take koncentracije ljudstva niso pričakovale ne poljske ne sovjetske oblasti, ki so "iz varnostnih razlogov" omejile dohod vernikov.

Pred to množico in vsem svetom, ki je sledil dogodkom po televiziji, je po besedah vatikanskega državnega tajnika nadškofa Casarolija, Janez Pavel II. z nekaj odločnimi be-

sedami presekala z dvajsetletno "vzhodno politiko" vatikanske države. Politike, s katero sta njegova predhodnika Janez XXIII. in Pavel VI. skušala doseči kolikor mogoče mirno sožitje z državami pod komunizmom, je bilo konec. Novi papež, ki je iz osebne izkušnje poznal posledice takih poizkusov, je nakazal vernikom in diplomatom drugačno pot. "... Kristus je ključ za razumevanje velike in temeljne resničnosti, ki je človek ... Kristusa ni mogoče iztrgati iz človeške zgodovine, nikjer na svetu ... Izločiti Kristusa iz človeške zgodovine je greh proti človeštvu! ... Naj bo Kristus za nas vedno odprta knjiga življenja za prihodnost. Za naš poljski jutri!" In ljudstvo

mu je odgovorilo iz tisočernih grl: "Cristus vincit, Cristus regnat, Cristus imperat!" nato pa zapelo kot mogočno zahtevo: "Povsod Boga". (H. H. 7)

Tudi drugod po svetu, kjer so po televiziji spremljali obisk svetega očeta na Poljskem, so komaj verjeli, da je kaj takega mogoče na ozemlju, ki sta ga nadzorovali partija in sovjetska armada. Med gledalci je bil tudi tedaj še malo znani severnoameriški politik Ronald Reagan, ki se je potegoval, da bi postal republikanski predsedniški kandidat. Ko je videl množico, ki je pozdravljala papeža, se je nagnil k svojemu katoliškemu prijatelju in kasnejšemu državnemu svetovalcu za varnost, Richardu Allenu, ki je stal ob njem in rekel: "Papež je ključna osebnost pri odločanju poljske usode". Prepoznal je prve razpoke na zidovju totalitarnega imperija. Allen je opazil, da je imel ob tem, njegov na videz trdi prijatelj, solzne oči. (V. 36)

Poseben odmev pa je imel papežev obisk tudi na majhno skupino Poljakov, ki so komaj leto prej pričenjali z ilegalnim sindikalnim gibanjem, ki so mu rekli: Solidarnost. Zbigniew Bujak, eden od voditeljev tega gibanja, je stal med množico, ki je čakala na svetega očeta in se spraševal o smislu svojega delovanja. Policija ga je preganjala in čutil se je osamljenega in brez moči sredi družbe, ki jo je do potankosti nadzorovala partija. Tedaj je završalo okrog njega in videl je, kako je bela papeževa postava na avtomobilu, ki je peljal po varšavskih ulicah, navdušila in razgibala ljudstvo. Začutil je, da stoji sredi svojevrstne "manifestacije proti komunizmu". Kot je kasneje pravil, ga je tisti hip obšlo spoznanje, da tudi on s svojimi idejami predstavlja to množico. Tesnoba ga je zapustila. "Spoznali smo, da nas je veliko. Dvovov je bilo konec." Ideja Solidarnosti je dobila ob papeževem obisku, ne da bi Janez Pavel II to slutil, odločilni zagon.

Jesen leta 1981

Jesen leta 1981 je bila priča pomembnih dogodkov. Papež, ki še ni povsem okreval od ran, ki mu jih je prizadel maja meseca atentator, je 6. septembra ob sprejemu poljskih romarjev v Castel Gandolfo poudaril, da je "pravica našega naroda do samostojnosti pogoj za svetovni mir." Ta stavek so vzeli v Moskvi, kot se je zvedelo kasneje, resno v pretres. Ugotovili so, da je ranjeni Wojtyła pričel govoriti ne le kot vodja katoliške Cerkve, temveč tudi kot poljski narodni voditelj. (H. H. 311) To je zahtevalo velike previdnosti v primeru, da bi morala sovjetska armada urejati razmere na Poljskem, kot je storila leta 1968 v Češkoslovaški.

Iste besede so odmevale tudi na prvem narodnem kongresu sindikata Solidarnost na Poljskem. Zmerni Walesa je na tem kongresu dobil zaupnico le 55% delegatov, medtem ko so ostali podprli radikalnejše kandidate. Tak izid ni skrbel le Walese, temveč v nič manjši meri poljskega predsednika Jeruzelskega, pa tudi škofa Jožefa Glempa, ki je nekaj dni kasneje, po papeškem odloku prevzel vodstvo katoliške Cerkve na Poljskem, na mesto smrtno bolnega kardinala Wyszyńskiego. Strah pred sovjetsko intervencijo je privedel do tajnega srečanja Glempa z Jeruzelskim. Ta ni skrival svoje zaskrbljenosti, pa tudi ne mnenja, da utegne biti razglasitev obsednega stanja v državi edina mogoča alternativa. Glem-pu, ki je drugi dan odhajal v Rim, je rekel, naj sporoči svetemu očetu, da je vlada pripravljena na dogovore in kompromise, a da ne bo pristala na razkrajanje države.

14. septembra je dal Janez Pavel II. v javnost okrožnico *Laborem exercens* ob devetdesetletnici Leonove *Rerum novarum*. Papež je imel ta spis napisan v poljščini že pred atentatom. Če je bila okrožnica Leona XIII. "Carta magna" katoliškega delavskega gibanja po vsem svetu, naj bi bila nova okrožnica hkrati tudi priročnik za člane sindikata Solidarnost,

ki naj bi po poljskem zgledu pričel delovati tudi drugod, v nasprotju z marksističnimi delavskimi organizacijami.

Oktober so se razmere na Poljskem hudo poslabšale. Vlada ni več obvladovala položaja. Delavski štrajki so bili na dnevnem redu, gospodarstvo je bilo v zastoju, demonstracije in spopadi z varnostnimi organi so postajali vedno nasilnejši, disciplina v komunistični partiji pa tudi v sindikatu Solidarnost je popuščala in tako eni kot drugi so zahtevali od vlade, naj ukrepa. Poljski predsednik Jeruzelski je poslal svojega zunanjega ministra po nasvet najprej k sovjetskemu zunanjemu ministru Gromikovu, potem pa k papežu v Castel Gandolfo s prošnjo, naj posreduje v razgovorih s predstavniki Solidarnosti. Papež se na prošnjo ni odzval, bodisi ker je bil, po besedah poljskega zunanjega ministra še preveč bolan, ali pa, kot menijo drugi, ker je videl, da čas še ni zrel.

Manj kot mesec kasneje, v začetku novembra, je Janez Pavel II. sprejel v Rimu skupino poljskih izobražencev. Vse je presenetil z jasno in odločno napovedjo, da bo upor proti režimu uspel. Bronislav Geremek, ki je bil med prisotnimi, navaja papeževe besede po spomenu: "Na Poljskem se je zgodilo nekaj, česar ni mogoče več spremeniti. Ljudstvo ne bo več ostajalo pasivno. Pasivnost je eno od orodij avtoritarizma. Zdaj je te pasivnosti konec in tako je njihova (komunistov) usoda zapečatenjena. Bodo izgubili."

Nekako istočasno, dne 4. novembra, je Jeruzelski povabil na sestanek primasa Glempe in voditelja Solidarnosti Waleso. Ponudil jima je, da skupaj ustanovijo "Fronto narodne sloge". Fronto naj bi sestavljali poleg imenovanih še predstavniki državnih sindikatov in seveda komunistične partije. Komunisti bi na ta način imeli večino v političnem telesu, "ki naj bi bilo namenjeno dialogu", hkrati pa naj bi imela "Fronta" moralno zaslombo Cerkve in Solidarnosti. Primas Glemp je bil taki

rešitvi naklonjen, medtem ko jo je Walesa gladko zavrnil. Vendar je bil o tajnem sestanku med Jeruzelskim, Glemptom in Waleso obveščen sovjetski predsednik Brežnev, ki je v ostrem pismu obtožil poljskega predsednika, da "ruši socializem". Končno temu ni preostalo drugega, kot da je nekaj tednov kasneje, 12. decembra, oklical obsedeno stanje. Prve ure naslednjega dne je bila večina voditeljev Solidarnosti zaprta.

Tistega novembra usoda Poljske ni skrbela le papeža in Poljakov v domovini. Ameriški predsednik Reagan je zaupal najožjim sodelavcem, da ga skrbi usoda poljske države in da vidi v katoliški Cerkvi ključ do rešitve. (H. H. 318) Naročil je dologoletnemu predsedniškemu svetovalcu, upokojenemu generalu Vernonu Waltersu, ki je užival velik ugled, naj obiše v njegovem imenu svetega očeta v Rimu.

Preden je odšel na pot, se je Walters posvetoval, 28. novembra 1981, brez prič s predsednikovim prijateljem Billom Caseyem, tedaj ravnateljem CIAe. Oba, tako Walters kot Casey sta bila globoko verna, praktična katoličana, ki so jima bile pri srcu tako koristi domovine kot blaginja Cerkve. Soglašala sta, da je treba ponuditi svetemu očetu pomoč za poljsko Solidarnost, ne da bi zapletli v politično igro papeževo osebo. Zanimivo je, da je Waltersa skrbelo, če se bo, kot konservativen in ortodoksen katoličan mogel sporazumeti s tri leta mlajšim papežem. (H. H. 321) Pa je bil strah odveč. Walters je sporočil papežu Reaganove pozdrave in mu povedal, da je predsednik posvaril Sovjete, naj ne prestopijo poljske meje, če nočejo sprožiti težke mednarodne krize. Nato mu je izročil ovitek s satelitskimi posnetki vzhodne Evrope, kjer je bila razvidna razporeditev poljskih in sovjetskih čet, potem pa je med njima stekel pogovor, ki je zajel tako politična kot teološka vprašanja. Ob koncu je papež svetoval Waltersu, naj se pogovori še s kardi-

nalom Casarolijem, ki je bil odgovoren za vatikansko zunanjo politiko. Walters je v svojem poročilu izrazil občudovanje do papeža, hkrati pa tudi prepričanje, da se Casaroli verjetno v marsičem ne strinja s papeževimi pogledi. (H. H. 329)

Čeprav je že nekaj let pred tem Zbigniew Brzezinski opozoril tedanjega predsednika ZDA Carterja na pomembnost katoliške Cerkve pri reševanju poljskega političnega položaja, je šele politična volja Ronalda Reagana in zavzetost Waltersa ter Caseya privedla do sodelovanja med ZDA in katoliško Cerkvijo. Dogodki so Janezu Pavelu II. kmalu nakazali, da utegne le ameriška pomoč rešiti preganjano Solidarnost. Bill Casey je postajal za Waltersom vedno rednejši obiskovalec vatičanskega državnega tajništva, kot bomo videli kasneje ob pregledu ameriške strategije pri rušenju sovjetskega imperija.

Zanimivo je, kar pripoveduje o teh obiskih Caseyeva vdova Sofija, kateri edini je mož zaupal vsebino pogovorov s svetim očetom. Uradni, politični del pogovorov je bil kratek in Bill je o tem poročal Reaganu v zaupnih pismih. Ostali del pogovora pa je bil osebnega značaja. Wojtyła in Casey sta govorila o veri in o duhovnih vprašanjih ter si nekatere osebne in občestvene težave priporočala drug drugemu v molitev. (H. H. 286) Kaj je bila vsebina pogovorov in kakšni so bili nameni, po katerih sta na papežvo prošnjo z možem molila, pa Sofija ni povedala. Tudi ona je znala molčati.

Dober teden po srečanju z Waltersom, dvanajstega decembra, ko je Janez Pavel II. zvedel za razglasitev obsednega stanja na Poljskem, je bila njegova prva skrb preprečiti prelivanje krvi. S trga sv. Petra je spregovoril v poljščini in pozval rojake k razsodnosti. "Preveč poljske krvi je že bilo prelite ... Vse je treba storiti, da bomo gradili prihodnost naše domovine v miru." Nekateri so videli v teh besedah, ki jih je nekaj ur kasneje, v precej

manj posrečeni formulaciji, v Varšavi ponovil primas Glemp, kapitulacijo pred komunisti. A papeža je skrbelo predvsem, da ne bi sovjetska armada vdrla čez mejo in sprožila vojne, katere razsežnosti in posledic ni bilo mogoče predvideti. Da pa bi preprečil vsak dvom, je naslednji dan govoril iz istega mesta in oznanil svetu, da stojita Cerkev in papež "solidarno s poljskim narodom ... in da ta solidarnost krepi tudi vrednote in neodtujljiva načela, kot so pravice človeka in pravice naroda, ... ki morajo v našem času ustvariti veliko solidarnost evropskih in svetovnih razsežnosti." (H. H. 342) Zdaj je bilo jasno, da papež nima v mislih kapitulacije, da je zavzel odločno stališče in postavil hkrati na preizkušnjo trdnost zahodnih pa tudi vzhodnih zaveznikov. In ob tej preizkušnji so moskovskim voditeljem popustili živci. Odločili so se, naj Jeruzelski rešuje svoje težave sam, kot ve in zna.

Kot da bi slutil, kaj se dogaja v Moskvi, je z datumom 18. decembra pisal Janez Pavel II. Jeruzelskemu osebno pismo, v katerem ga roti, naj se vrne k metodi mirnega dialoga in naj konča z nasiljem obsednega stanja. Iz pisma je razvidno, da papež tako stanje obsoja, a da hkrati ponuja Jeruzelskemu možnost izhoda. Kot vedno se je tudi ob tej priložnosti zavedal, da bi bila državljanska vojna ali sovjetski vdor hujše zlo od obsednega stanja, iz katerega je mogoče najti pot, če bo potrebno, tudi po posredovanju Cerkve. (H. H. 344) Hkrati pa je po diplomatski poti papež svetoval zahodnim vladam, naj zaradi položaja na Poljskem ne prekinejo z gospodarsko pomočjo, s katero se je Jeruzelski držal na oblasti. (H. H. 351)

V trenutkih krize je treba jasnih potez. Ronald Reagan je ob odločni podpori svoje žene Nancy sklenil obiskati papeža, s katerim je imal do tedaj le pisemske stike. To odločitev je takoj sporočil v Vatikan. Dva tedna po razglasitvi obsednega stanja na Poljskem je

imenoval za državnega zunanjepolitičnega svetovalca Williama Clarka. Ta naj bi usklajal napore ameriške vlade, z namenom prisiliti Sovjetsko zvezo v defenzivni položaj. Tudi Clark je bil katoličan in so ga kasneje imenovali "katoliško vest vlade". (H. H. 355)

Reaganovo potovanje v Rim se je zakasnilo, a ko se je 7. junija sestal z Janezom Pavlom II., je izrazil sledeče poglede, s katerimi je papež soglašal. Sovjetska zveza se bo zrušila od znotraj, bolj iz duhovnih kot iz strateških razlogov. Treba je narediti konec dogovoru v Yalti, po katerem so Roosvelt, Stalin in Churchill leta 1944 razkosali Evropo in poredili velik del srednje in vzhodnje Evrope komunističnim režimom. V pogovoru, ki je trajal petdeset minut, sta se verski in svetni predstavnik svobodnega sveta sporazumela. Ni šlo več za omejitev sovjetskega vpliva, temveč za zlom komunizma.

Naslednji dan je Reagan, že v Londonu, v Westminsterški palači javno napovedal bližnji konec imperija SZ, ki je zašel v "veliko revolucionarno krizo".

Druga pot na Poljsko

Ko se je odpravljal na svoj drugi obisk domovine, se je papež Wojtyła zavedal, da ga čakajo težki dnevi. Obsedno stanje v državi je še trajalo in ni bilo upanja na bližnjo rešitev iz vsestranske krize. Solidarnost, ki je imela večino vodilnih članov po zaporih, ni imela moči, da bi uspešno izpeljala napovedano stavko, Cerkev se je bala, da bi del mlajšega klera zašel od pastoralnega dela v ilegalno politično dejavnost, vlada pa je izgubljala mednarodne kredite in bila pred gospodarskim polomom.

Po pristanku na varšavskem letališču, 16. junija 1983, je papež kratko pozdravil rojake, ki so ga sprejemali in se spomnil vseh, ki so trpeli in bili zaprti. Še isti dan se je srečal s predsednikom države generalom Jeruzelskim, ki je kasneje pripovedoval, da je bil

ob tem srečanju nemiren. Čutil je, da gleda papež v njem "človeka, ki je razglasil obsedno stanje". Papež je v javnem nagovoru oblastem poudaril pravico Poljske do neodvisnosti, pa tudi izrazil pričakovanje, da bo vlada izpeljala potrebne reforme na podlagi notranjih dogovorov. V osebni razgovoru s predsednikom pa je papež poudaril, da je zanj "bolj boleče, da je vlada razpustila svobodne sindikate, kot da je razglasila obsedno stanje." Jeruzelski mu je odvrnil, da čuti drugače, da je bil ta korak zanj silno težak in da je storil to le, ker je bila Poljska resnično v nevarnosti. (H. H. 378) V tem razgovoru papež in general nista našla skupnih točk. Posločila sta se hladno.

Na poti po Poljski so papeža spremljale množice in čakale, da bo spregovoril magično besedo "Solidarnost". A papež je govoril o pogumu, o tem, kako naj vsak Poljak postavi v sebi jez proti demoralizaciji, govoril je o osnovni solidarnosti, o vzajemnosti, ki naj vlada med ljudmi, a revolucionarnega vzklika ni bilo, kljub zastavam z napisom Solidarnost, ki so vihrale med množico okrog njega. V Čenstohovi, kjer je bilo pred svetiščem na Jasni Gori zbranih milijon vernikov, je papež prosil Marijo, "ki jo je božja Previdnost dala v obrambo poljskega naroda ..." za moč "vztrajanja in upanja." Zmaga, bo zmaga duha. Zmaga je v nas samih; "svetniki in blaženi nam kažejo pot do zmage, ki jo dosega Bog v človeški zgodovini." Kdor hoče zmagati mora "živeti v duhu resnice". Pozval je rojake, naj bodo pogumni, kajti zmaga pomeni živeti po vesti in klicati "dobro in zlo po imenu". (H. H. 380)

Na prošnjo vernikov, da naj ostane z njimi, je sveti oče poklonil Kraljici Poljske škofovski pas, katerega je nekoč prestrelila krogla, ki mu po božji volji ni vzela življenja. Ob tej priložnosti je spregovoril znane besede, da je država resnično suverena le "kadar vlada družbi, služi skupni blaginji ... in po-

Sedeča Marija z Jezusom in Janezom Krstnikom ter s tremi putti v ozadju,
Zalog pri Petrovčah, Slovenija.

maga narodu, da najde v njej svojo identiteto." Nato pa je izročil Mariji v varstvo tudi "tiste, ki nosijo oblast in so v težkih okoliščinah odgovorni za usodo Poljske." (H. H. 386) Jeruzelski je opazil v teh besedah nepričakovano podporo.

Zadnji dan obiska je vlada omogočila, da se je papež srečal z Waleso, ki je bil v hišnem priporu. V kratkem pogovoru sta si izrazila medsebojno zaupanje v končno zmago Solidarnosti, a Walesa je dobil od papeža tudi namig, naj se za nekaj časa ne izpostavlja. Isti dan je imel sveti oče kratek sestanek z izobraženci, ki so vzdrževali, kljub policijske-

mu nadzoru, stike z majhno skupino, po osemnajstih mesecih obsednega stanja, zelo opešane organizacije Solidarnost.

Morda najvažnejši dogodek tega papeževga potovanja ni bil predviden v uradnem dnevnem redu. Malo pred odhodom je sveti oče sporočil Jeruzelskemu, da si želi ponovno srečati z njim in sicer brez prič. Pogovarjala sta se poldrugo uro in o vsebini razgovora vemo le po pripovedovanju poljskega predsednika, kateremu je dal papež vedeti, da se ne pogovarja s predstavnikom partije in vlade, temveč z generalom poljske vojske. To mu je omogočil Jeruzelski, ki se je v pismu,

ki ga je pred obiskom pisal papežu, podpisal kot general. Tako sta sogovornika našla skupno točko, ki je bila skrb za Poljsko. Papež je dosegel od Jeruzelskega obljubo, da bo čim bo mogoče spet zagotovil na Poljskem spoštovanje "človekovih pravic". Držal je besedo in kmalu po papeževem obisku odpravil obsedno stanje. Papež pa je v stikih z demokratičnimi državniki dosegel izdatnejšo pomoč za Solidarnost in poskrbel, da gospodarski pritisk Zahoda ni spravljal v neposredno nevarnost poljske vlade. To so nekateri katoliški krogi spet razumeli kot papeževo kapitulacijo in sprejetje socialističnega režima. Čas je pokazal, da so se hudo motili.

Po obisku Janeza Pavla II. se je na Poljskem nekaj spremenilo. Solidarnost je postajala vse bolj ideja, ki je zajemala ljudsko domišljijo, postajala je družbena vrednota. Ljudje so po papeževih besedah postajali bolj samozavestni, stvari so pričeli imenovati s pravi imenom, zlu so rekli zlo in dobremu dobro. Življenje iz resnice je vračalo pogum in ta notranja sprememba je postajala nič manjši izziv za komunistično vlado kot za sindikat Solidarnost, ki se je le polagoma krepil.

Jeruzelski je moral o pogovorih s papežem in o posledicah obiska obširno poročati v Moskvo Juriju Andropovu, bivšemu poveljniku KGB, ki je po smrti Brežneva prevzel vodstvo Sovjetske Zveze (SZ). Andropov je pravilno presojal, da "pričenja Cerkev nov način nasprotovanja partiji" in da je "danes Cerkev mogočna sila proti socializmu". Jeruzelskemu je naročal, da je treba vpliv Cerkve v javnem življenju spet omejiti. Po Andropovi smrti februarja 1984 je moral braniti Jeruzelski svoj odnos do Cerkve pred Gromikovom in Ustinovom, ki sta predstavljala novega moskovskega oblastnika Černenka. Iz njunega poročila je razvidna presenetljiva ugotovitev, da gleda "Jeruzelski v Cerkvi potrebnega zaveznika, brez katerega vladi ne bi bilo mogoče nadaljevati." Gromikov je ob

tem poudaril, da ni Jeruzelski niti z besedo omenil kake potrebe odpora proti "Cerkvenim spletkam". (H. H. 388)

Ko je kasneje še malo poznani Mihael Gorbačev analiziral omenjeno poročilo je pripomnil, da verjetno "še ne razumemo, kakšne namene ima Jeruzelski. Morda namerava upejlati na Poljskem pluralistično vlado". Enajst mesecev po tem je Černenko umrl. Nasledil ga je Gorbačev in pričel z Jeruzelskim razpravljati o možnosti pluralistične vlade, ne le na Poljskem marveč celo v SZ, kot izhodu iz gospodarsko-politične zagate. Komunist Jeruzelski mu je takrat razlagal o pomenu katoliške Cerkve in o osebnosti papeža Janeza Pavla II. Gorbačev se je čudil, ker je bil vaju, da je partija pravoslavno cerkev v SZ zlahka obvladala. Postal je pozoren na poglavarja katoliške Cerkve, katerega je obiskal nekaj let kasneje, 1. decembra 1989, ko je bil sovjetski imperij že v razkroju. (H. H. 472)

Naslednji obiski domovine

V času tretjega papeževga obiska poljske domovine, 8. junija 1987, ni bilo več dvoma, da je padec komunističnega režima le vprašanje časa. V zasebnem razgovoru je Jeruzelski z zadovoljstvom poročal Janezu Pavlu II., da so ta njegov obisk pripravili skupaj katoliški škofje in predstavniki njegove vlade. S tem je priznal dejstvo, ki ga je izrazil sveti oče nekaj dni kasneje pred 750.000 verniki v Gdansk, in sicer, da je postala beseda Solidarnost, ki je bila prvič javno izpovedana prav v tem mestu, pričetek nove poljske svobode in simbol, ki ga svet ne bo pozabil. Krik solidarnosti v Gdansk je postal po papeževih besedah že del poljske zgodovine. Danes vemo, da je bil ta krik prvi tresljaj potresa, ki je zrušil berlinski zid in komunistične režime vzhodne Evrope. Vemo pa tudi, da je papežev zmago slavni in pretresljivi shod v Gdansk pomenil višek njegovega narodnega poslanstva. Mojzes je pripeljal svoje ljudstvo iz pušča-

ve ... Ko je štiri leta kasneje, junija 1991, Janez Pavel II. ponovno obiskal svojo domovino, ki je bila že prosta dolgoletnega komunističnega režima pa tudi strahu pred sovjetsko vojsko, sta ga slovesno sprejela novi predsednik Lech Walesa in primas Jožef Glemp. Ljudstvo pa je ostalo pri tem nepričakovano hladno. Konec je bilo stiske in mnogi so pričenjali slediti drugim vodnikom, nekateri pa celo novim bogovom.

Ko je govoril množici na letališču v mestu Kielce, jih je pozival, da je po dolgih letih rušenja prišel čas, ko je treba posvetiti delo in napore gradnji, obnovi, življenju. Življenje pa je treba spoštovati v celoti. "Čas je, da spremenite svoj odnos in pogled na novo spočetega otroka. Čeprav je lahko prišel nepričakovano, ni nikoli vsiljivec, nikdar napadalec ... Ne zamenjajte svobode z nemoralnostjo!" (H. H. 487) Prav v tem je papež zadl na bistvo problema. Ljudstvo, nevajeno svobode, jo je hotelo izrabiti na vse načine, brez vsake omejitve. Cerkevni nauk, ki jim je prinašal desetletja upanje, jim je postal čez noč v breme. Pravijo, da je ob očitnem nezanimanju vernikov za moralni nauk Cerkve, ob tej priložnosti papeža obšla silna žalost. Verjetno je začutil, da se je končalo eno obdobje in se pričinja nova doba njegovega papeževanja.

Nove razmere

Leto 1991 je bilo prelomno v mnogih oziarih. Politične spremembe so postale vidne, a manj vidni tokovi so dali slutiti svetemu očetu, da stopa svet in on z njim, v čase morda še težjih preizkušenj.

Čeprav je pričetek tega desetletja zaznamovan s padcem Sovjetske Zveze, kar naj bi pomenilo svobodo in mir, se je leto 1991 pričelo z vojno. Januarja je ameriški predsednik Bush, v obrambo Kuwaita in tamkajšnjih petrolejskih zalog, ukazal napad na Irak. Pri tej puščavski vojni, ki jo je res izzvala iraška vlada, pa je pomembno, da ZDA niso bile

več pripravljene poslušati, kaj šele upoštevati posegov rimskega papeža, ki je z vatikansko diplomacijo poskušal, da se s pogajanji omogoči iraškim četam miren umik iz zasedenega ozemlja. Bush je pokazal, da noče zunanjih svetovalcev. Odkritih odnosov med ZDA in Vatikanom, ki jih je vpeljal predsednik Reagan, je bilo konec.

To je kmalu izkoristila tudi izraelska država. Ko se je pripravljala konferenca v Madridu, na kateri naj bi se pričeli urejati izraelsko palestinski odnosi, je predstavnik Izraela vetiral prisotnost vatikanske diplomacije. Kako leto prej, v času mrzle vojne, bi ZDA kaj takega ne dopustile, zdaj pa so neprizadeto gledale stran.

Pa tudi vedno močnejši poudarki na "evropeizaciji" so pričenjali skrbeti papeža. Kaj vsebuje pojem evropeizacije? "Kakšni bodo vidiki tega novega evropeizma? Mar svoboda? Kakšne vrste svoboda bo to? Ali bo to svoboda za jemanje življenja nerojenemu otroku?" Kot rimski škof je izrekel v nagovoru rojakom v mestu Woclawek odločen protest proti temu, da hočejo skrčiti in omejiti koncept Evrope na utilitarizem, porabništvo in na seksualnost. Te besede so bile izraz zaskrbljenosti najvišjega pastirja katoliške Cerkve in so bile namenjene vsej krščanski Evropi.

Ob teh vprašanjih se je mišljenje in hotenje poljskih množic, ki so skoraj deset let zvesto sledile papežu, pričelo razhajati od njegovih, to je katoliških, moralnih smernic. (H. H. 493) Tudi pisca njegove biografije, se zdi, ne opazita globine nastajajočega problema. Predstavljata ga kot konflikt med papeževo konzervativnostjo, ki ne razume zahtev novega časa, in med "napredno" miselnostjo nekaterih katoličanov, ki znajo omejiti katoliški moralni nauk na obrambo osebnih svoboščin in na poudarjanje strpnosti.

Ker je srečati to miselnost kaj pogosto v zadnjem delu omenjenega življenjepisa, ki sicer

z resničnim občudovanjem piše o svetem očetu, je prav če si stvar ogledamo podrobneje.

Katoliška Cerkev, s papeži na čelu, v besedi in dejanju brani človekovo svobodo in je dosledno nasprotovala totalitarnim družbenim sistemom. Za to so njeni udje veliko pretrpeli, a končno je ta drža ponekod celo žela priznanje. Verjetno pa marsikomu ni bilo jasno, da je svoboda res človekova temeljna pravica, a da so z njo neločljivo združene dolžnosti. Človek naj svojo svobodo odgovorno uporablja, sebi in drugim v dobro.

Totalitarna družbena ureditev je ogrožala človekovo svobodo in je bila zato v bistvu slaba. Demokratična družba svobodo brani in s tem izpolnjuje velik del svoje naloge. Za Cerkev pa predstavlja taka družba le primeren zunanji okvir, v katerem lažje izpolnjuje svoje nadnaravno pa tudi naravno poslanstvo. Cerkev uči, kaj je dobro in kaj zlo zato, da se ljudje z njeno pomočjo, a vedno svobodno, lažje odločajo za dobro.

V primeru pa, da se večina družbe pod vplivom zmotnih ideologij odloča za stvari, ki so v nasprotju z naravnim redom in potemtakem z naukom Cerkve, bo kristjan vztrajal pri svojih spoznanjih ne glede na mnenje večine. Širil bo svoje prepričanje v zavesti, da s tem rešuje ne le sebe, temveč tudi družbo, v kateri živi. Ker pa ve, da imajo v verskem pogledu moralno vrednost le svobodne odločitve, ne bo pri širjenju krščanskega nauka nikdar uporabljal nasilja in ogrožal svobode svojih bližnjih. Prav tako pa ne bo brezbrizen do zmot, za katere ve, da so družbi škodljive.

Papeževe obsodbe raznih zablod niso usmerjene proti svobodi ljudi, ki se motijo, marveč izražajo zaskrbljenost nad usodo družbe, ki ne loči več med dobrim in zlim. Ni napreden, kdor brezbrizno opazuje, kako se njegov narod odloča za življenje ali za smrt, prav kakor ni starokopiten, kdor svari pred nezmernostmi, ki razkrajajo družbo.

Ko je po nekem papeževem govoru v Rigi, kjer je govoril o socialnih dolžnostih kristjana, Gorbačev z nasmehom rekel, ko ga je poslušal v Moskvi, da "se zdi, da bo končno papež le spoznal, da vsebuje socializem neke pozitivne vrednote, ki bodo obveljale tudi v prihodnosti," (H. H. 497) je s tem pokazal popolno nepoznanje krščanskih moralnih vrednot in cekvenega socialnega nauka. Podobno neznanje kažejo tisti, ki menijo, da se krščanski nauk izčrpa v poudarjanju osebne svobode. In kadar slišimo celo katoličane, ki bi želeli skrčiti vso moralno problematiko pod nalepki "konzervativnosti" in "naprednosti", se upravičeno bojimo, da Gorbačov ni edini, ki presoja krščanstvo kot eno od ideologij in ne kot vero.

Le če upoštevamo, da je pokristjanjevanje osebne in družbenega življenja neodpovedljiva naloga vsakega kristjana in toliko bolj seveda papeža, moremo razumeti delovanje Janeza Pavla II. tudi v posovjetski dobi. Svet postaja enota in papež ga svari pred nevarnim valom novega poganstva. Leta 1993 je v Denverju opozarjal kristjane, da skuša materialistična kultura Zahoda manipulirati človeka in njegovo vest. "Svet je pozorišče nikdar končane bitke ... apokaliptičnega konflikta smrti proti življenju, kjer hoče kultura smrti uničiti naše teženje po polnosti življenja" (H. H. 497). Čim bolj je Janez Pavel II. usmerjal svoje govore na področje socialne pravičnosti, spolne morale ter na obrambo nerojenih življenj, tem bolj je postal osamljen. Mnogi, ki so mu vneto sledili pri naporih za zrušenje komunističnega imperija, so ga zdaj zapustili.

Okrožnica *Veritatis splendor*, ki jo je papež dal v javnost v petnajstem letu svojega pontifikata (6. 8. 1993.), je viden mejnik med obdobji. Pisal jo je skoraj šest let in pri tem upošteval mnenja okrog sto sodelavcev in strokovnjakov. Če je bil do tedaj brezbožni komunizem središče papeževih skrbi, je s to ve-

liko okrožnico pokazal sveti oče na grozečo nevarnost nove dobe, na moralni relativizem.

Vendar je naletela okrožnica poleg odobravanja tudi na ostre kritike med "naprednimi" teologi. Papežu so očitali ozkost in staromodnost. Ponovno se je pričelo razpravljati o poročanju duhovnikov in ženska gibanja bi hotela, da uvede katoliška Cerkev, podobno kot anglikanska, duhovnice. Sestra Tereza Kane, na primer, je to javno zahtevala od papeža v imenu ameriških redovnic in hkrati pokazala, da ne čuti kekega posebnega spoštovanja do osebe svetega očeta. Medtem ko je papež ostro obsodil sodomijo kot greh proti naravi, so nekateri predstavniki cerkve (med njimi angleški katoliški škof Basil Hume) skušali upravičiti homoseksualnost kot svojevrstno obliko ljubezni. Francoski škof Jacques Gaillot, na primer, je bil odstavljen, ker je javno govoril proti duhovniškemu celibatu ter propagiral uporabo kondomov in upravičenost homoseksualnih odnosov. Drugi so spet zahtevali, da naj Cerkev spremeni nauk glede neločljivosti zakona. Papež je take in podobne pobude ostro zavrnil in s tem povečal število nasprotnikov, ki jim je postajala cerkvena disciplina "času neprimerno" breme.

Verniki, ki bi hoteli uvesti v katoliško Cerkev več "demokracije", so postajali posebno v Evropi in ZDA vedno glasnejši. Papež naj bi najprej vprašal za mnenje vernike, potem pa razglašal resnice z ozirom na javno mnenje. Pri opisovanju tega pojava, do katerega pisca papeževega življenjepisa ne skriva svojih simpatij, seveda ne upoštevat, da temeljijo moralna vprašanja na božjem in naravnem zakonu ter zato ne morejo biti podvržena mnenju večine.

Papeževa okrožnica *Evangelium vitae*, v kateri ponovno brani cerkveni nauk glede svetosti življenja, je poglobila prepad med katoliško Cerkvijo in ustanovami, ki po vsem svetu širijo legalizacijo splava in kontracepcijo. Vse

bolj je postajalo jasno, da s koncem komunizma, ni konec konflikta Cerkve s svetom, čeprav so koncilski dokumenti upali prav nasprotno. Novo evangelizacijo na pragu tretjega tisočletja, ki jo naroča vernikom sveti oče, je treba vzeti resno, v zavesti, da smo katoličani postali manjšina sredi poganskega sveta, ki obvlada medije, gospodarstvo, politiko in vpliva v veliki meri tudi na kulturo.

Pri tem pa, opozarja sveti oče v apostolskem pismu *Tertio Millenio Adveniente*, se moramo kesati preteklih napak in upoštevati nauk drugega vatikanskega koncila, da "resnica ne sme biti predložena nikomur drugače kakor s silo resnice same". Nova evangelizacija kliče po apostolatu resnice in dobrote.

Do sem povzetki iz papeževega življenjepisa. Pisca Bernstein in Politi ga zaključujeta z mislijo, da je Janez Pavel II. "velik karizmatičen voditelj", ki vlada Cerkev na "monarhičen in centralističen" način. Menita (ali upata), da je sedanji papež zadnji take vrste. Ker ne verujeta v prisotnost svetega Duha v Cerkvi, je njun pogled na papeštvo povsem razumljiv. Katoliški bralec pa sme upati, da se pisca, ki sta z izredno natančnostjo zbrala podatke o Karlu Wojtyli, glede tega motita.

2. Svojevrstna zmaga

Zlom velikega imperija brez vojne je v zgodovini redkost. Revija Time je 24. februarja 1992 (str. 8) z velikim naslovom pripisala razpad Sovjetske Zveze (SZ) "Sveti Aliansi" med predsednikom ZDA Reaganom in Janezom Pavlom II. Papeževo vlogo pri tem je nakazal njegov življenjepis. Strategijo ameriškega predsednika pa skušamo povzeti po Petru Schweizerju, ki popisuje politične odločitve, ki so doprinesle k propadu SZ in komunističnih režimov v srednji in vzhodni Evropi.

Na vprašanje, kaj je povzročilo notranji zlom SZ nekateri odgovarjajo, da je bila to posledica njene, v bistvu zgrešene, ideologije.

Drugi menijo, da je bil komunizem obsojen na propad, ker je bil v nasprotju s človekovo naravo, tretji, da je sovjetsko gospodarstvo okostenelo in končno zgrmelo pod težo neuresničenih nalog in obljub. Dodali bi lahko, da gospodarsko-politični sistem zgrajen na nasilju in na laži, ni zmožen obstoja. Vse to drži, vendar na tem mestu ne bomo razpravljali o globokih vzrokih tega razpada. Omejili se bomo na strateške odločitve ameriške vlade,

ki propada SZ sicer niso povzročile, a so ga pospešile in skrajšale obdobje njene agonije.

Ronald Reagan in njegovi pogledi.

Večina ameriških politikov, predvsem pa izobražencev je ob pričetku osemdesetih let gledalo v SZ močno in v marsičem napredno državo. Tako na primer so Artur Schlesinger leta 1982, J. Keneth Galbraith leta 1984, in celo Nobelov nagrajenec Paul Samuelson leta 1981 na-

Francesco Robba, Kerub na oltarju Rešnjega telesa v Ljubljanski stolnici, 1745, Slovenija.

povedovali sovjetskemu imperiju in vsej Vzhodni Evropi lepo prihodnost v okviru socialistične, središčno-načrtovane ekonomije.

V nasprotju z njimi je bil Ronald Reagan prepričan o osnovni šibkosti sovjetskega sistema. Mrzil je marxizem-leninizem in celoten sovjetski "eksperiment". Zanj komunistični režimi niso bili le neka drugačna oblika vladavine, temveč pošasten izrodek, ki ni bil sposoben preživeti, se spominja nekdanji državni tajnik George Shultz (V. XIII) V skladu s tem prepričanjem, ki ga je kot predsednik ZDA tudi javno izpovedal, je pričel Reagan v pričetku leta 1982 z majhno skupino najožjih svetovalcev načrtovati strategijo za gospodarsko politični napad na najšibkejše točke sovjetske gospodarske strukture.

Sad tega načrtovanja so trije uradni dokumenti, ki so začrtali cilje ameriške zunanje politike v času Reaganove vlade. Navada je, da predsednik ZDA izroči sodelavcem strogo tajna pisma in oštevilčena navodila glede zunanjepolitičnih objektov (National Security directives, ali NSDD). Marca 1982 je predsednik podpisal NSDD-32, ki pomeni prelom v zunanji politiki ZDA. V njem naroča, da je treba "nevtralizirati" sovjetski nadzor nad Vzhodno Evropo, odobri uporabo podtalnih akcij ter svetuje na tem področju podporo protisovjetskim organizacijam. To politiko poglobi NSDD-66, podpisan novembra 1982, v katerem predsednik naroča, da je treba razkrojiti (disrupt) sovjetsko ekonomijo z ožrožanjem strateških materialov, ki so kritičnega pomena za sovjetsko gospodarsko preživetje. Končno podpiše predsednik Reagan januarja 1983 NSDD-75, v kateri odloči, da odslej zunanjepolitični cilj ZDA ni več sožitje s sovjetskim sistemom, temveč da je treba doseči njegovo temeljito spremembo.

Predsednikovi sodelavci in strateški načrt.

Varnostni svet ZDA (National Security Council ali NSC) ima več članov in v osmih

letih Reaganove vlade je prišlo v njem do nekaterih sprememb. Vendar so bili, po mnenju nekaterih sodelavcev, najpomembnejši člani tega sveta stari predsednikovi prijatelji, ki so delili z njim odpor do komunistične doktrine in prakse. To so bili Bill Casey, ki ga je predsednik imenoval za direktorja CIAe, sekretar za obrambo Caspar Weinberger, ki je zamislil koncept ekonomske vojne proti SZ in svetovalca za državno varnost Richard Allen in William Clark.

Imenovani, z majhno skupino rednih članov NSC, so po Reaganovem naročilu izdelali podroben strateški načrt za oslabitev in nevtralizacijo SZ. Glavne točke načrta so bile:

- utrditi odpor v sovjetskem imperiju s podporo gibanju Solidarnost na Poljskem;
- zagotoviti izdatno finančno in vojaško pomoč afganistanskim upornikom;
- zmanjšati dotok deviz v SZ z znižanjem cen in z omejitvijo izvoza petroleja in plina;
- otežkočiti Sovjetom dostop do zahodne visoke tehnologije;
- povzročiti zmedo v sovjetskem gospodarstvu s pomočjo tehnološke dezinformacije;
- graditi vojaški obrambni načrt s pomočjo visoke tehnologije, kar bo prisililo Sovjete v tekmo, ki jim bo izčrpala razpoložljiva sredstva in otežkočila gospodarsko rast;
- izvesti podrobno psihološko operacijo in z njo zanesti v vodstvo SZ negotovost in strah.

Bill Clark se spominja, da o izpeljavi tega načrta niso razpravljali na sejah vlade, marsikdaj niti ne v državnem svetu za obrambo (NSC). Reagan je odločal o protisovjetski kampanji ob posvetu z dvema ali s tremi najožjimi svetovalci iz omenjenega kroga in je tem tudi zaupal izvedbo posameznih nalog.

Bill Casey

Ko je prve mesece leta 1980 Reaganova volilna kampanja zašla v velike težave in je bilo malo upanja na uspeh, je prevzel vodstvo volilne ekipe Reaganov dolgoletni prijatelj Wil-

liam (Bill) Casey. V volilni štab je vpeljal red in končno dosegel za svojega kandidata zmago. Upravičeno je pričakoval, da bo dobil v novi vladi pomembno mesto državnega tajnika za zunanjo politiko. Vendar je bil na to mesto imenovan general Aleksander Haig, ki ni niti sodeloval pri volilni kampanji niti ni bil predsednikov osebni prijatelj. Sedeminšestdesetletni Casey je bil užaljen in razočaran.

Tega ni skrival pred Reaganom, ko ga je ta poklical proti koncu novembra na pogovor in mu ponudil mesto direktorja CIAe. Vzel si je čas za premislek in nato postavil izvoljenemu predsedniku pogoje, ki so v precejšni meri vplivali na način, kako je delovala ameriška zunanja politika naslednjih nekaj let. Zahteval je, da ima po funkciji mesto v vladnem kabinetu, da je vključen v vse vladne organe, kjer se odloča o zunanjepolitičnih vprašanjih, da bo imel svoje prostore v Beli hiši in prost dostop do predsednika. Reagan je pogoje sprejel in Casey je postal najmogočnejši direktor ameriške špionaže v zgodovini. Dejansko je bil od tedaj naprej središče vsega zunanjepolitičnega dogajanja v ZDA.

Po nastopu nove vlade, januarja 1981, je Casey delil svoj čas med glavnim stanom CIA v Langley in med Belo hišo. Ko ga je predsednik Reagan prvič poklical na uradni razgovor, je Casey prinesel mapo, v kateri je bilo poročilo o stanju v SZ. Predložil je listo, iz katere je bilo razvidno, kakšnih strateških materialov Sovjetom primanjkuje, kje so kritične točke v njihovi industriji, od kod dotok in kam odtok trdnih valut, ki jih potrebuje sovjetsko gospodarstvo za zunanjo trgovino in zaključil, da je položaj v SZ veliko slabši, kot si ljudje na Zahodu predstavljajo. Imperij je bil ranljiv na več mestih. Pojasnil je, da nemiri na Poljskem in v Afganistanu, pa gospodarsko politične obveznosti, na primer s Kubo, Angolo, Vietnamom za SZ predstavljajo nerešljive probleme. Imperij je imel več obveznosti kot sredstev, kar je pomenilo

edinstveno zgodovinsko priložnost, da ga ZDA lahko brez vojne bistveno oslabijo. Od tega prvega sestanka dalje je bil vsak petek določen za Caseyevo poročanje predsedniku o razvoju kriznih točk v območju SZ.

Na tej podlagi je Reagan na prvi tiskovni konferenci napovedal konec dotedanje politike do Sovjetske Zveze: "Oni (Sovjeti) si pridržujejo pravico do kakršnegakoli zločina in goljufije ... Do zdaj je politika "ravnovesja" vodila v eno samo smer. SZ jo je uporabljala, da je dosegala svoje cilje". To izjavo je večina zahodnih vlad prezrla, zelo resno pa so jo vzeli v pretres v Moskvi, kjer je Andropov videl v njej pričetek "težkih časov". (V. 41) V resnici je takrat Reagan vedel, kaj hoče, a še ni vedel, kako.

Odgovor na to vprašanje se je oblikoval počasi. Nekaj dni pred atentatom nanj, 26. marca 1981, je zapisal Reagan v svoj dnevnik, da je SZ v težavah in "če jim spodrežemo kredite, bodo morali prijočiti k 'stricu' po pomoč ali pa stradati." To je bilo v skladu s zunanjo politiko, ki jo je na uradni seji ožjega varnostnega sveta (National Security Planning Group ali NSPG) predlagal Bill Casey z besedam: "Zadnjih trideset let smo igrali na njihovi strani igrišča ... Tako ni mogoče zmagati. Če se bodo čutili varne, jim ne bo mar, kaj delamo." (V. 7) Sklenjeno je bilo, da je treba pričeti igrati na nasprotnikovem terenu.

Na isti seji so tudi sklenili, da je treba utrditi v sovjetskih voditeljih mnenje, da je predsednik Reagan popolnoma nepredvidljiv "cowboy", sposoben kakršnekoli reakcije. Nalogo razširiti to mnenje je prevzel Richard Allen in res dosegel, da v Moskvi pa tudi drugod po svetu niso nikdar vedeli, koliko je "nori" Reagan pripravljen tvegati, da ohrani svetovni mir.

Prva večja preizkušnja za novega direktorja CIAe je bil Afganistan. A Casey ni bil brez izkušenj na področju mednarodnih spletk. V drugi svetovi vojni, leta 1943, je postal kot mlad mornariški poročnik svetovalec v vo-

jaškem svetu za ekonomsko vojno. Na tem mestu je moral iskati načinov in poti, kako z blokado in z drugimi sredstvi uničiti nacistično gospodarstvo. Kmalu je prešel na področje aktivne špionaže in organiziral mrežo zavezniških agentov v samem Berlinu. Kot direktor CIAe je sredi mrzle vojne proti komunistični SZ nadaljeval z metodami, ki se jih je naučil v mladosti v vojni proti nacionalsocialistični Nemčiji.

Svojih operacij Casey ni vodil le iz Washingtona. Neprestano je bil na poti s posebnim letalom, opremljenim z vsemi takrat poznanimi komunikacijskimi sredstvi. Ko je izvedel, da se afganski uporniki pritožujejo, da orožje, posebno rakete, ki ga posredujejo Američani s pomočjo Egipta in Pakistana, ne deluje, se je odpravil na pot. Ameriški vojaški strokovnjaki so mu zatrjevali, da so Afganistanci nepismeni in ne znajo uporabljati modernega orožja. Casey pa je bil mnenja, da vojaška sposobnost nima nič opraviti s pismenostjo in da orožje, ki ga zna uporabljati povprečni, vojne nevajeni, ameriški vojak, ne more biti skrivnost za Afganistanke, ki že nekaj generacij ne delajo drugega kot vojno. Res je odkril, da imajo Afganistanci prav in da se vojaški svetovalci motijo. Egipčanska vlada je z ameriškim denarjem kupovala muslimanskim gverilcem sovjetsko orožje, da bi tako zakrila izvor vojaške pomoči. Rakete na primer je dobivala iz Poljske. Sovjetska špionaža pa je izvedela, kam so rakete namenjene in Poljaki so poskrbeli, da te v Afganistanu niso bile nevarne.

Ko se je vrnil s potovanja, je Casey dosegel, da so ZDA povišale proračun za vojaško pomoč afganistanskim upornikom in Saudska Arabija je pristala, da bo pri tem pomagala z enako vsoto denarja. Odslej so dobivali gverilci preizkušeno orožje in v Pakistanu je prevzel odgovornost za njihovo oskrbo general Akhar, ki je bil podrejen le državnemu predsedniku. Upor proti sovjetski oblasti v Afganistanu je prešel v novo fazo.

Ob tej priložnosti je Casey, v dogovoru z Weinbergerjem, navezal tesne stike tudi z Saudijevo kraljevo družino v Arabiji. Ti imajo le 9 milijonov podložnikov, pa sovražnike okrog sebe. Iz Irana jim je grozil Ayatolah Khoimeini, ki je bil takrat sicer v vojni z Irakom, a je bil prav tako kot ostali pohlepen arabskega petroleja. Sosednji Jemen pa tudi Sirija in Iran so dobivali podporo SZ, da bi zanetili upor v Arabiji. Sovjeti so nameravali spodrezati Zahodu dotok petroleja. Zato so morali zrušiti saudijevsko monarhijo ali pa jo z ustrahovanjem pridobiti zase. Caseyeva naloga je bila prepričati arabsko kraljevo družino, da imajo v ZDA zvestega in zanesljivega zaveznika.

V kraljevem imenu je sprejel Caseya princ Turki al-Faisl, globoko veren musliman, ki je cenil pri ameriškem odposlancu njegov znani odpor do ateističnega komunizma. Kmalu je uvidel, da temelji tudi Caseyev protikomunizem na živi osebni veri. Ko je princ izvedel, da je njegov gost, kadar le more, dnevno pri sveti maši, je v znak osebne naklonjenosti poskrbel, da je Casey ob obiskih arabske prestolnice mogel biti pri katoliški božji službi, ki jo je na njegovo posredovanje, zasebno daroval nek pater. V muslimanskem kraljestvu, kjer so druge vere prepovedane, je bil to edinstven izraz pozornosti kraljeve hiše.

Casey si je pridobil tudi zaupanje kralja Fahda, predvsem pa starega patriarha upokojenega kralja Khalida. S tem se je pogovarjal o veri, o mistiki in o filozofiji ter poslušal zgodbe iz družinske zgodovine sauditske dinastije. Bil je verjetno edini ameriški diplomat, kateremu je kralj Khalid osebno razkazal svoje črede belih kamel, s katerimi je stari beduin opominjal mlade prince, da so sinovi puščave. Casey je pri stikih z arabsko kraljevo družino pazil, da ni prosil za usluge. To je prepuščal razgovorom na nižji ravni.

Da pa ni ostalo zavezništvo na golem zaupanju, je Casey pričel razkrivati princu strogo

zaupna poročila o sovjetski strategiji, ekonomiji, predvsem pa o njihovi petrolejski proizvodnji. Kot znak posebnega zaupanja mu je izročil satelitske posnetke sosednjih držav, iz katerih je bilo razvidno vojaško stanje na srednjem Vzhodu. Obljuba, da bodo take informacije odslej del redne diplomatske pošte med predsednikom Reaganom in Saudijevo kraljevo hišo je pomenila utrditev zaveznitva, ki je bilo po Weinbergerjevem načrtu, temeljni kamen strategije proti SZ.

Kmalu nato je senat ZDA na podlagi Caseyevih priporočil odobril prodajo najmodernejših bojnih letal Sauditom, med temi tudi nekaj opazovalnih AWACS, ki so bila za druge zaveznike še nedosegljiva.

Stikov z Arabci ni Casey nikdar zanemaril, a Reagan ga je med tem že opozarjal na naraščajočo krizo na Poljskem. Na to je, kot že rečeno, prvi spomnil Carterjev zunanje politični svetovalec Brzezinski, a z malo uspeha. Reaganov NSPG pa je videl v Poljski drugi temeljni kamen svoje ofenzivne politike proti SZ.

Novi direktor CIAe je kmalu z začudenjem ugotovil, da ima njegova organizacija sicer pomembnega agenta med poljskimi generali, ki jim je zvesto in točno poročal, da pa nimajo nobene povezave z edinim protikomunističnim gibanjem za železno zaveso, to je s sindikatom Solidarnost. Ker je vedel, da ima izraelska špionaža dobro mrežo v Vzhodni Evropi, se je Casey najprej odpravil po pomoč v Tel Aviv. Tam so mu po daljšem oklevanju res dobili nekaj stikov s poljskimi disidenti, a predsednik Reagan je bil mnenja, da bi se morali obrniti po pomoč v Rim, k poljskemu papežu. Reagan je bil veren kristjan, čeprav tega ni javno oznanjal. Bil je bil rojen v irski družini kot sin protestantske matere in katoliškega očeta in je zato versko pripadnost ohranjal zase.

Bill Casey je bil realist. Vedel je, da v Vatikan ne more praznih rok, posebno ko je kardinal Casaroli odklonil sprejem in končno le

pristal, da ga sprejme njegov pomočnik in še ta strogo tajno. Casarolijeva politika je bila v pričetkih leta 1981 še usmerjena v iskanje sožitja s komunističnimi režimi. Zato je prinesel Casey kot darilo dragoceno informacijo. Sogovorniku je zaupal, da je Luigi Scricciollo, eden od predstavnikov italijanskih sindikatov, ki je kazal veliko simpatijo do Solidarnosti in je posredoval Walesi skrivno pošiljko pisalnih in razmnoževalnih strojev, v resnici komunistični agent, ki je preko ambasade v Rimu delal za bolgarsko špijonažo. Solidarnost je bila infiltrirana prav na vrhu. Ta informacija je bila za papeža in za Waleso dragocena, a Casaroli kljub temu še vedno ni maral stikov z odposlancem ameriškega predsednika. Casey pa ni bil razočaran. Kasneje je povedal, da je na omenjenem dvehurnem sestanku s Casarolijevim pomočnikom izvedel več o položaju na Poljskem, kot prej iz vseh poročil svoje agencije.

Nekaj tednov kasneje je atentat na papeža pretresel tudi njegove vatikanske sodelavce. Casaroli je moral svojo neuspešno politiko iskanja koeksistence zamenjati z odločnejšimi stališči, kar ga je pripeljalo do tihega sodelovanja z ZDA.

Ekonomska vojna

Prvi govor po atentatu je imel predsednik Reagan na katoliški Notre Dame University maja 1981. Takrat je bil gospodarsko politični strateški načrt za boj proti SZ v glavnem že nakazan. Njegove besede niso bile, kot je mislila večina, le izražanje želja, temveč konkretna napoved: "Leta, ki so pred nami, bodo pomembna za stvar svobode in civilizacije ... Zahod ne bo ustavil komunizma, marveč ga bo prerastel. Ne bomo več zapravljali časa z obtožbami komunizma, temveč ga bomo prešli kot žalostno, ... poglavje človeške zgodovine, katerega zadnje strani se pišejo prav zdaj."

Vsebina teh "strani zgodovine" je postala razvidna Reaganovim strategom ob spoznanju, da SZ ne bo mogla razvijati svojega gos-

podarstva, ob visokih vojaških stroških, brez zadostnega dotoka deviz, ki bi ji odprle vrata do zahodne tehnologije, pa tudi do uvoza hrane. (V. 84) Zato je bilo treba ustvariti mednarodne pogoje, ki SZ ne bodo dovolili znižati vojaškega proračuna, hkrati pa ji zapreti glavne dotoke trdnih valut. Ti so bili: mednarodni krediti, petrolej, zlato in zemski plin.

Najbolj se je mudilo preprečiti napeljava plinovoda iz Sibirije v Zahodno Evropo. S tem velikim projektom bi bil zagotovljen SZ za dolgo časa stalen dotok deviz. (V. 42)

Weinberger in Casey sta skušala prepričati predsednika, da je mogoče ustaviti plinovod z odločnim nastopom, ki bi zaprl Sovjetom dostop do mednarodnih kreditov in do visoke tehnologije. Aleksander Heig, kot državni tajnik odgovoren za zunanjo politiko ZDA, pa je temu prav tako odločno nasprotoval. Po njegovem mnenju je bil plinovod pomemben za evropske zaveznike, katerim se ni hotel zameriti. Povod za prvi Reaganov ukrep v smeri ekonomske vojne je končno dal poljski predsednik Jeruzelski, z razglasitvijo obsednega stanja in z aretacijo vodilnih članov Solidarnosti. Na to so ZDA odgovorile z gospodarskim bojkotom držav Varšavskega pakta, kar je prizadelo predvsem SZ. Nehote pa so bili evropski zavezniki tisti, ki so pripeljali Reagana do ene najvažnejših odločitev v pravkar pričeti gospodarski vojni s SZ.

Bilo je junija 1982, nekaj dni po sestanku s papežem v Rimu, ko se je Reagan v Bonu sestel z evropskimi državniki. Predložil jim je svoj načrt za oslabitev SZ in predlagal vsaj omejitve, če ne že opustitev, sibirskega plinovoda. Naletel je na nerazumevanje in kar je bilo še huje, na neprikrit prezir. Gledali so nanj kot na naivnega Američana, ki nima pojma o politiki in o gospodarstvu. Nekateri so ob njegovem nagovoru namenoma gledali brezbrizno skozi okno. To je Reagana razjezilo. Po povratku v Washington je 18. junija sklical sejo NSC, na katero ni povabil Haiga. Sklenili

so, da bodo ZDA zavzele trdo stališče ne le do SZ, marveč tudi do držav, ki ji bodo posredovale kredite in tehnologijo. Prepoved prodaje tehnologije SZ, ki je od decembra 1981 držala le za ameriška podjetja so sedaj utrdili z gospodarskimi sankcijami zahodnih podjetij, ki bi z ameriški licencijski delale za SZ. Casey, Weinberger in Clark so dobili nalogo to odločitev izvesti v praksi. Ekonomska vojna proti SZ je postala s to odločitvijo uradna politika ZDA. (V. 108) Ker se Heig s to politiko ni strinjal, ga je Reagan odstavil in ga zamenjal z Georgom Shultzom.

Evropski zavezniki pa kljub zamenjavi zunanjega ministra, Reagana še vedno niso jemali resno. Tako Tacherjeva kakor Mitterand sta naročila angleškimi in francoskimi podjetnikom, naj mirno trgujejo s Sovjeti, ne glede na ameriške grožnje. (V. III)

Na področju črpanja petroleja in plina so imela ameriška podjetja ponekod skoraj monopol nad tehnologijo zadnje generacije. Blokada te tehnologije in omejevanje kreditov sta prisilila Sovjete, da so kapaciteto načrtovanega plinovoda zmanjšali na polovico. Izvedba se je zavlekla za nekaj let, medtem ko so stroški bistveno zrasli. To je po eni strani slabilo sovjetsko gospodarstvo, po drugi pa je povečalo zaupanje Saudske Arabije, ki je imela od tega nemajhne koristi, do Reagana in njegove vlade.

Ameriška prepoved prodaje petrolejske tehnologije pa ni prizadela le SZ in Zahodne Evrope, marveč tudi Japonsko. Obširen program za črpanje petroleja ob polotoku Sahalin, ki ga je razvijala Japonska skupaj z SZ, je bil otežkočen in za nekaj časa odložen, s tem pa je bilo sovjetsko gospodarstvo prikrajšano za kredite, ki so bili vezani na projekt pa tudi na dohodek, ki bi ga dobili od dodatne prodaje petroleja.

A to je bil le prvi del ekonomske vojne na petrolejskem področju. Tri leta kasneje, po Reaganovi ponovni izvolitvi, je prišlo

na vrsto vprašanje cen. Ko so razpravljali v NSC o posledicah znižanja cen petroleju, so opozorili Reagana na škodo, ki bi jo pri tem utrpele ameriške petrolejske družbe. Odvrnil je, da bodo te lažje prenesle zmanjšanje dohodkov kot SZ. Po drugi strani pa bo znižanje cen goriva prineslo korist ostali ameriški industriji, poživilo gospodarstvo in zmanjšalo primankljaj ameriške trgovinske bilance. (V. 218)

Vprašanje je bilo dovolj važno, da je opravičilo osebni sestanek med ameriškim predsednikom in sauditskim kraljem Fahdom, ki je edini lahko sam od sebe vplival na rast ali padec cen petroleju. Sklenjeno je bilo, da povabi Reagan kralja na državni obisk ZDA. Po dolgih predhodnih pogovorih je Fahd končno obiskal Belo hišo 12. februarja 1985. Reagan je sprejemal gosta, ki mu je že dolga leta pomagal pri izvajanju zunanje politike. V veliki meri so Sauditi nosili breme za financiranje afganistanskih muslimanskih gverilcev, pa tudi upornikov "contras" v Nikaragui. V razgovorih je Reagan omenil, da bi znižanje cen petroleju močno zadelo Fahdove sovražnike, kot na primer Libijo, Iran in seveda Sovjete. Razložil je težave, ki jih ima ameriško gospodarstvo z rastočim primankljajem, h kateremu pripomorejo visoke cene petroleja. Pazil je, da ni omenil kakšne cene bi si Američani želeli. Zagotovil pa je, da ZDA v primeru nevarnosti ne bodo pozabile svojih prijateljev na arabskem polotoku. Zavezništvo se je okrepilo, a brez konkretnih obljub.

Nekaj mesecev kasneje so Sauditi početrili produkcijo nafte in novembra 1985 je padla mednarodna cena petroleju za 60%; za veliko več, kot so pričakovali Reagan in njegovi sodelavci v najbolj optimističnih računih. To je bistveno pripomoglo k temu, da je sovjetska trgovinska bilanca padla tisto leto iz 700 milijonov dolarjev dobička na 1.4 milijarde primanjkljaja. (V. 243).

Zlato, hrana in tehnološka špionaža

Sovjetska zveza je poleg Južne Afrike najmočnejša izvoznica zlata. Cena zlata je potemtakem močno vplivala na kupno moč SZ na mednarodnem trgu. Bill Casey se je odpravil avgusta 1982 na pot v Južno Afriko, da bi odkril, kako deluje tržni mehanizem na področju žlahtnih kovin. S seboj je vzel nekaj satelitskih posnetkov, iz katerih je bilo razvidno gibanje raznih gverilskih skupin in vojaške razporedbe sosednjih držav, posebno v Angoli, kjer je prav tedaj divjala državljanska vojna. S tem si je pridobil naklonjenost južnoafriških kolegov. Naredili so načrt, kako podpreti protikomunistične gverilce, da bodo kos kubanskim četam v Angoli. Casey je v imenu ZDA obljubil potrebno pomoč. Potem je prešel na vprašanje, ki ga je pripeljalo v Pretorijo.

Zvedel je, da določajo ceno zlata, diamantom, platini in drugim dragocenim kovinam predstavniki južnoafriške republike in Sovjetske Zveze na tajnem letnem srečanju v Švici. To je bil od leta 1978 dejanski monopol, ki so ga enako skrbno prikrivali Sovjeti kot Južnoafričani. Ker so na političnem področju Sovjeti podpirali notranje in zunanje sovražnike južnoafriške vlade, je Casey težko razumel, kako so lahko politični sovražniki družabniki pri monopolnem nadzoru zlata. Južnoafričani so razložili, da so koristi za obe strani večje od škode, ki si jo obe državi medsebojno prizadeneta in niso hoteli, da bi ZDA posegle v njihove dogovore s SZ. Casey jim je moral razložiti celotni načrt ekonomske vojne, preden je dobil obljubo, da bo južnoafriška vlada stvar premislila. (V. 115) Posledice teh razgovorov niso bile takoj vidne. Cena zlata pa se ni več dvigala kljub sovjetskemu pritiskom na svojega skritega družabnika. To je postalo izredno pomembno leta 1985, ob padcu cen nafte, ko so Sovjeti podvojili prodajo zlata za kritje primanjkljaja. (V. 243)

Bill Clark se je posvetil študiju kritičnih točk sovjetskega gospodarstva. Kmalu je zasledil, da spada sem tudi prehrana. Rusija, nekdanja žitnica Evrope, je pod sovjetsko vlado

že dolgo uvažala žito iz zahodnih dežel predvsem iz ZDA, Kanade, Argentine in Avstralije. Clark je leta 1982 s pomočjo ameriških trgovinskih organizmov, pričel snovati med državami izvoznici dogovor o podražitvi žita. Naslednje leto je bil dogovor sklenjen in SZ je morala odmeriti vedno večji del mednarodnih plačilnih sredstev za nakup hrane.

Pri tržnih analizah je Clark opazil, da prodajajo Sovjeti svoje izvozno blago v dolarski valuti, medtem ko kupujejo večinoma na

evropskem trgu v markah, frankih in librah. Devaluacija dolarja bi pomenila po eni strani večjo konkurenčnost ZDA na mednarodnem trgu, po drugi pa dodatno izgubo za SZ, ki je plačevala obveznosti v nedevaluiranih evropskih valutah. Leta 1985 so ZDA postopoma devaluirale dolar za približno 25% in s tem za prav toliko zmanjšale vrednost sovjetskega izvoza. (V. 236)

Ker SZ ni imela več dostopa do ameriške tehnologije, je bilo pričakovati, da bodo sov-

Orjak, ki podpira balkon prižnice v cerkvi sv. Marjete na Golem nad Igom, Slovenija.

jetski agenti povečali aktivnost na polju tehnološke špionaže. Weinberger, Casey in Clark so sklenili, da bodo to okoliščino, v dogovoru z FBI, uporabili v prid ZDA. Sovjetskih agentov, ki so jih odkrili, niso več zaprli ali izgnali, marveč so jim pričeli dobavljati kritičen tehnološki material, ki pa je bil na bistvenih mestih toliko spremenjen, da je bil nuporaben. Po teh načrtih so Sovjeti skušali posodobiti proizvodnjo elektronskih aparatov, plinskih turbin in v nekaj primerih celih tovarn, kar je pomenilo zastoj, zmedo in izgubo v njihovem gospodarskem sistemu. Čez leta je KGB verjetno zaslutila, kaj se dogaja, a ni mogla ločiti med množico nakradenega materiala, kateri je pravi in kateri ne. Tehnološka špionaža je postala nezanesljiv vir informacije.

Tekma v oboroževanju

Kmalu po drugi svetovni vojni je z intenzivnim razvojem vojne industrije SZ presegla oborožitev zahodnih držav. Weinberger, ki je postal odgovoren za preosnovo ameriškega obrambnega sistema je uvidel, da morejo ZDA ponovno pridobiti vojaško premoč le s kvaliteto in s tehnologijo. To je zahtevalo daljšo dobo načrtovanja, potem pa masovno investicijo proračunskih sredstev v visoko tehnologijo.

Vendar namen Reaganove oborožitvene politike in Weinbergerjeve strategije ni bil le vojaški. Hotela sta sprožiti na tem področju tekmo, v kateri bi Sovjeti prej izčrpali razpoložljiva sredstva kot gospodarsko močnejše ZDA. Orožje naj ne bi odločalo v zadnji fazi, ko bi ga uporabljali vojaki, marveč naj bi zlomilo sovjetski gospodarski sistem, preden bi moglo biti vojaško uporabljano. (V. 132)

Kljub težavam, ki jih je imela Reaganova vlada pri odobritvah proračuna za oboroževanje, je sredi osemdesetih let ameriški vojaški proračun, po več kot dvajsetih letih, prvič presegel sovjetskega. Večji del nakaznega denarja je šel za razvoj letal in raket, kar je igralo v naslednjih letih odločilno vlogo.

NSC je dobil že leta 1981 v pregled predlog za izvedbo strateškega obrambnega sistema (SDS, kasneje preimenovan v "Strategic Defense Initiative" ali SDI), ki ga je izdelal admiral John Poindexter. Ta projekt je postal leta kasneje znan javnosti kot vsemirska vojna ali "Star Wars project". (V. 191, 133, 275) Namen tega strateškega načrta, ki sta ga podprla Caspar Weinberger in Richard Allen, je bil preprečiti Sovjetom možnost atomskega napada s prekokelinskimi raketami.

Decembra 1982 je Reagan odobril SDI na podlagi moralnih razlogov. Rekel je, da je neprestana oborožitvena tekma v ofenzivnem orožju v bistvu nemoralna, medtem ko je obrambni načrt, čeprav drag in še nepreizkušen bolj v skladu z njegovim prepričanjem. (V. 135) Marca 1983 je predsednik sporočil javnosti, da prehaja ameriška obrambna politika v novo fazo strateške obrambne iniciative (SDI). Nadzor izpeljave načrta je zaupal Williamu Clarku, ki je videl v tem izredno priložnost za oslabitev sovjetskega gospodarstva.

Kmalu je postalo jasno, da je napoved SDI presenetila in prestrašila Moskvo. (V. 135) Strateško obrambni načrt je prenesel tekmovalno področje na polje visoke tehnologije, kjer so bili Sovjeti v precejšnjem zaostanku. In končno so spoznali tako eni kakor drugi, da je SDI, ne glede na to, ali bo kdaj izpeljan v celoti ali ne, postal važna gospodarska postavka, ob kateri se bosta preizkušala dva ekonomska sistema. Po mnenju Reaganovega svetovalca Richarda Allena, tudi predsednik ni gledal v tem strateškem načrtu vojaških prednosti, temveč sredstvo, s katerim je prisilil Sovjete sprejeti tekmo na področju, na katerem niso mogli zmagati. Šlo je za gospodarski in ne za vojaški zlom SZ. Tudi poveljstvo sovjetske armade je razumelo, da gre za tehnološki izziv. V "Izvestja" so zapisali, da Američani "upajo, da se bo gospodarstvo naše dežele izčrpalo". (V. 136) To se je res zgodilo, a ne brez precejšnjih notranjih in zunanjih političnih težav.

Nekaj tednov po drugi izvolitvi leta 1984 je obiskala Reagana predsednica angleške vlade Margaret Thatcher. Kot zvesta zaveznica ga je skušala prepričati, da je po nastopu Gorbačeva pričelo v SZ novo obdobje in da je že čas, da opusti svojo "vsemirsko vojno". Pa se je zgodilo prav nasprotno. Reagan je vztrajal pri svojem in dosegel, da je Thatcherjeva podprla njegovo strategijo in pridobila zanj tudi nekaj evropskih zaveznikov. (V. 211)

To je prisililo Gorbačeva, da je pričel junija 1985 iskati poti, kako končati z hladno vojno, ki je postajala z vsakim letom gospodarsko nevzdržnejša. Podoben gospodarski pritisk so občutile tudi ZDA, a Casey, Weinberger in Pondexter so uporabljali SDI hkrati kot psihološko orožje. Ustvarjali so videz, da strateški načrt napreduje hitreje, kot je bilo res. Kljub velikemu kapitalu, ki je bil vložen v ta projekt, je bilo razmeroma malo konkretnih dosežkov, a tega Gorbačev in poveljniki Sovjetske vojske niso vedeli.

Edvard Ševernadze, tedanji sovjetski zunanji minister, je ocenil položaj takole: "Ni važno, kdo ima več orožja, marveč kdo je sposoben zamisliti in izdelati povsem nova orožja." Sovjeti so vedeli, da tega ne zmorejo. Prvi so to opazili generali in ideja "perestroike" je bila že leta 1982 rojena v vojaških krogih. Sovjetski poslanec Ilija Zaslavsky je o tem obdobju ironično rekel, da je oče perestroike, s katero bo šel v zgodovino Gorbačev, v resnici Ronald Reagan. (V. 198)

Pričetek konca

Najšibkejša točka SZ je postajal Afganistan. Po dolgem prizadevanju Reaganovih sodelavcev, predvsem Billa Caseya, so afganistanski uporniki končno dobivali modernejša orožja. Pričeli pa so širiti proti koncu leta 1984 gverilsko dejavnost iz Afganistana tudi na področje muslimanskih republik v južni SZ. Vendar je šele marca 1985 podpisal Reagan NSDD-166, s katerim je še ostreje opredelil ameriš-

ki odnos do afganistanske vojne. Do tedaj je bil uradni cilj ameriške politike v tej vojni: oslabitev SZ. V novih navodilih pa je postal ameriški kočni cilj "zmaga in popoln poraz sovjetske armade v Afganistanu". (V. 214) V letu 1985 je ameriška vlada posredovala Afganistancem 10.000 raketnih granat za obstreljevanje zemskih objektov in 200.000 protiletalskih raket. (V. 251) S tem je bila močno prizadeta sovjetska zračna moč v Afganistanu, čeprav jo je dokončno uničil šele kasneje, prihod najnovejših ameriških raket Stinger.

Nekako v istem času pa je Casey pridobil na tem bojišču, novega zaveznika. V razgovorih s predstavniki komunistične Kitajske je ugotovil, da se Kitajci bojijo sovjetske zmage v Afganistanu. Kmalu je prišlo do dogovora, po katerem so pričeli tudi Kitajci pošiljati svoje rakete Afganistancem, hkrati pa sodelovati pri subverzivni propagandi proti SZ med njenim muslimanskim prebivalstvom. Pakistan, Kitajska in Turčija so postale redna oporišča za pomoč afganistanskim upornikom in za širjenje muslimanskega upora na jug SZ. (V. 208)

Sestanek med Reaganom in Gorbačevem leta 1985 v Zurichu je bil zadnji Gorbačev poskus ustaviti ameriško gospodarsko ofenzivo. Reagan mu je povedal, da SDI ni in ne more biti predmet pogajanj. Prav tako je očital Gorbačevu, da ne spoštuje človekovih pravic v Afganistanu, kjer je odgovoren za genocid nad afganistanskimi civilisti, in da je tudi odgovoren za položaj na Poljskem in v Angoli. S tem praktično ni bilo več snovi za razgovor. Ko se je Gorbačev vrnil v Moskvo, je sodelavcem povedal, da "če se jim ne posreči dvigniti gospodarskega in socialnega razvoja, ne bodo mogli vzdržati dotedanjih mednarodnih pozicij." (V. 246) To je bila prva napoved poraza.

Sovjeti so v skoraj obupnem naporu, da bi dobili kritično računalniško tehnologijo, poskusili z novimi operacijami tehnološke špionaže. Po tej poti jim je ameriška CIA s pomočjo manjših podjetij posredovala sabo-

tirano satelitsko in drugo visoko tehnološko informacijo, ki jim je za več let vnesla zmedo v kritične obrambne programe. (V. 249)

Vzporedno z omenjenimi dogodki je od leta 1983 vztrajno rasla pomoč Solidarnosti na Poljskem. Pri tem so sodelovali skraja ameriški delavski sindikati, kasneje pa na prošnjo vlade ZDA predvsem Švedska. Caseyevi naporji so imeli popolno zaslonbo predsednika ZDA. Vatikan je bil o operacijah v pomoč Solidarnosti naknadno obveščen.

Solidarnost je kmalu pričela redno prejemati radijske ekipe, tiskarske stroje in podobno opremo, s katero je širila protisovjetsko propagando. Kasneje je pričela CIA posredovati Solidarnosti tudi finančna sredstva. Položaj poljske vlade je bil zaradi gospodarskih sankcij, ki so jih izvajale ZDA, tako slab, da je končno posredoval papež, naj sankcije omilijo in s tem olajšajo življenje preprostemu ljudstvu. Ko so leta 1986 zaprli Bujaka, enega najaktivnejših voditeljev Solidarnosti, ga je Jeruzelski kmalu ukazal spustiti, ker je potreboval za preživetje države ameriške kredite. Reagan je na papeževo prošnjo pristal šele januarja 1987, ko je bilo poljsko gospodarstvo praktično že brez moči. CIA je medtem razširila pomoč nasprotnikom sovjetskega režima tudi na Češko.

Oktober 1986 je podpisalo 122 voditeljev oporečniških gibanj srednje in vzhodne Evrope, med njimi Poljak Lech Walesa, Čeh Václav Havel in Madžar Georg Konrad, poziv ljudstvom vzhodne Evrope, naj se ob tridesetletnici Varšavskega pakta otresejo sovjetskega jarma. Poziv je bil razširjen po sovjetskem imperiju in po svobodnem svetu s pomočjo radia Svobodna Evropa. (V. 267)

Poljska Solidarnost je pretresala SZ na zahodu, medtem ko se ji je na jugovzhodu, v Afganistanu, bližal vojaški poraz. Proti koncu leta 1986 so uporniki dobili ameriške rakete Stinger, ki so daleč prekašale sovjetsko tehnologijo. Prvih 200 raket Stinger je sestrelilo v Afganistanu čez 150 sovjetskih letal.

Hkrati so pričeli prejemati uporniki tudi vedno izdatnejšo kitajsko pomoč. Vojna se je bližala koncu. (V. 268, 271)

Konec

Leta 1989 je Reagan končal svoje drugo predsedniško obdobje. William Casey je umrl v začetku leta 1987 in kmalu za tem je Caspar Weinberger odstopil kot državni sekretar za obrambo. Vladna ekipa je prišla pod notranje napade zaradi afere Iran-Contra, kjer so očitali Reaganovim sodelavcem, da so uporabljali denar, namenjen operacijam proti Iranu za pomoč protimarksistični gverili v Nikaragui. Preden pa je levičarskim elementom v ZDA posrečilo spremeniti smer zunanje politike, je padel berlinski zid, na Poljskem so bile napovedane demokratične volitve in Sovjetska zveza je bila tik pred razsulom. Z Reaganovo vlado pa je bilo konec tudi načelne politike v ZDA in sodelovanja z Vatikanom.

Vsota strateških odločitev na različnih področjih, predvsem pa Reaganovo prepričanje, da je njegovo poslanstvo zrušiti Imperij Zla, je pomagalo privedi Sovjetsko Zvezo do zloma. Vendar imajo prav politični analitiki, ki trdijo, da vsa strategija ZDA ne bi mogla zagotoviti zmage, če ZSSR ne bi bila že prej notranje gnila in nezmožna življenja. To spominja na Leninov rek, da je revolucija udarec v obraz paralizitiku. Tudi Imperij, katerega je pričel graditi prav on na laži in na nasilju leta 1917, v času Fatimskih prikazovanj, se je zrušil, ker je bil v bistvu že hrom. Ohromila ga je gora zmot in krivic, ki so jih zagrešili pod njegovim okriljem brezvestni ljudje.

Deset let po prvem obisku Kraljice Miru v Medjugorju 24. junija 1981, je bilo končano obdobje hladne vojne in prav na dan te obletnice je vstala sredi Evrope nova država – Slovenija.

Medtem pa so pričele, na prelomu tisočletja, megliti svet že nove, stare zmote, in dvigati nekdanj prikriti glave, drugi sovražniki krščanstva.